het land van aalst

tijdschrift van de
geschied- en
heemkundige vereniging
het land van aalst

Jaargang XXVIII - 1976 - nummer 1

EEN JAAR GRATIS VERZEKERING voor de leden van V.T.B.—V.A.B., Davidsfonds, Willemsfonds, Vermeylenfonds, V.O.S., A.N.Z. en B.J.G.G. bij het afsluiten van een tienjarige polis in één van de takken :

— **Brand**

— **Burgerlijke verantwoordelijkheid gezin**

— **Persoonlijke verzekering**

— **Persoonlijke verzekering inzittenden auto**

Vraag inlichtingen aan onze bemiddelaars of rechtstreeks aan

N.V. DE NOORDSTAR

en BOERHAAVE

Groot - Brittanniëlaan 121

9000 GENT Tel. 091/25.75.15

die de zaak aan de bemiddelaar van uw keuze zal overmaken.

Philips De Dijn's plan van Aalst (oktober 1629)

Toen ik als archivaris van de Vlaamse Jezuietenprovincie, voor een paar jaar het huisarchief van de paters van het Sint-Jozefscollege te Aalst visiteerde, dat door E.P. Geniets flink is gevaloriseerd, werd mijn aandacht getrokken door een plan van Aalst, dat reeds bij de eerste aanblik zeer waardevol bleek te zijn voor de cartografie en iconografie van de stad.

Het gaat om een manuscript stadsplan, zoals traditioneel geworden was sinds Hogenberg en Guicciardini, een combinatie van stadsplan en gebouwenschets in vogelperspectief, hier pal vanuit het noorden, in kleuren met de pen op perkament getekend. Een paar figuurtjes op de **herwech naer Ghendt,** de stadswapens links boven de stad en op de rechterzijde van het plan een halve cartouche met links ernaast een wapen verlevendigen het geheel. Het plan dat ongeveer 50 bij 60 cm meet, valt duidelijk in twee stukken uiteen : de linkse helft is het stadsplan. De rechter die de velden weergeeft ten westen van de stad gelegen is een situatieschets van bepaalde onroerende goederen, die nauwkeurig gesitueerd en opgemeten zijn. Daarvan worden interessante details gegeven, b.v. grenspalen, grensbomen, omzoming door bomen, eigenaars van aanpalende percelen. Voor de rest wordt de bebouwing en bestrating op dit rechter deel weggelaten daar de bedoeling hier blijkbaar niet meer is een stadsplan te geven maar een kaart behorend bij een ligger van bepaalde bezittingen.

Het plan vertoont aldus een zekere tweeslachtigheid : rechts blijkt de praktische en oorspronkelijke opzet, links is er een door de opzet niet geheel verantwoorde maar meer uit belangstelling en opportuniteit - of zouden we het niet beter cultuur noemen ? - uitgewerkt plan bijgekomen dat meteen verraadt dat de tekenaar die het plan maakte er met vreugde heeft aan gewerkt.

Het plan is opgespannen geweest. Hiervan getuigen de vouwen en de prikkings in de omgevouwen randen. Aldus heeft het in een kader gehangen waardoor het lange tijd aan het daglicht werd bloot-

gesteld. Hierdoor zijn de kleuren wel sterk verbleekt. Vooral de gele en rode tinten zijn aangetast. Het zilver is zwart geoxydeerd. Daarbij heeft het recent ook nog geleden door potloodstrepen aangebracht door een fotograaf. Niettegenstaande dit is het een aantrekkelijk geheel gebleven dat om zijn belangrijkheid op documentair gebied om identificatie vroeg. Wie maakte dit plan, wanneer en voor wie ? Was daarop een antwoord mogelijk ? Was zo iets niet moeilijker dan zoeken naar een speld in een hooiberg ? Daar het archief van het college geen enkel gegeven bevatte over de herkomst en aanwinst bleef als enig houvast voor de identificering de gegevens die de kaart zelf oplevert.

Daar zijn vooreerst de gebouwen op dat plan. Het huis van de Jezuieten die zich in 1620 in Aalst vestigden, staat aangegeven. Ook de kerk van de Grauwe Zusters in de Hoogstraat of Nazarethstraat tegenover de Klapstraat is duidelijk getekend. Deze kerk was in 1591 gebouwd en in 1628 herbouwd. Anderzijds is er nog niets te bespeuren op het plan van het klooster der Ongeschoeide Karmelietessen, dat in 1632 tegenover het Begijnhof gesticht werd door uit 's Hertogenbosch uitgeweken zusters. Hun kapel werd gebouwd in 1639. In het gasthuis merkt men goed dat de deur die nu vanuit de kapel in de kloostergang uitgeeft toen nog een buitendeur was. De kloostergang werd gebouwd onder het bestuur van Maria Goethals (1634-1656).

We konden dus al uit de gegevens van het plan zelf vooropstellen dat het gemaakt was tussen 1620 en 1639, zelfs waarschijnlijk tussen 1628 en 1632.

Een ander houvast levert het wapenschild dat in de rechterbovenhoek staat. Dit draagt een staf, wat duidt op een abdij. De afwezigheid van de mijter en de ruitvorm van het schild vertellen ons dat het gaat om een vrouwenklooster. Het schild zelf : drie bomen in een kroon op een veld van zilver, bevat een duidelijke zinspeling op het dubbel-zinnige middelnederlandse woord **vorst,** dat zowel gekroonde vorst als foreest, bos, betekende. Ik herinnerde me het schild van Vorst en een blik op de prent in Sanderus' Chorographia waarop het wapenschild eveneens voorkomt met de leuze **Forestum coronat** bevestigde dit al vlug.

Dat we in Vorst aanlandden was voor mij geen verrassing. Vorst was immers een oude Aalsterse stichting. In 1096 had Giselbert van Aalst de abdij gesticht en er, toen hij als kruisvader naar het H. Land vertrok, zijn moeder Oda en zuster Lutgard in ondergebracht.

Affligem nam meteen de leiding van dit Benedictinessenklooster op zich. Toen de abdij later overgeplaatst werd naar Vorst bleven de banden met Aalst bestaan. Zo vinden we in de stadsrekeningen der

vijftiende eeuw vermeld hoe met nieuwjaar geschenken werden uitgewisseld tussen de magistraat van Aalst en de abdis, en bleef de abdij in het Aalsterse veel bezittingen bewaren. (1)

Deze kaart hoorde dus blijkbaar bij een ligger van de bezittingen van die abdij. Dit verklaarde meteen waarom bepaalde percelen aan de westkant van de stad zo nauwkeurig getekend waren in een verder absoluut verwaarloosd landschap. Ze waren ook genummerd en opgemeten. Zo de volgende percelen aan **de herwech naer Geeraersberghe ende naer Ninove** (nu Geraardsbergsestraat) : nummer 23, **groot 2 buynder 104 R(oeden),** nummer 24, **groot 290 R(oeden)** ; of op de **herwech naer Ghendt** : nummer 31, **groot 384 R.** en nummer 32, **groot twee buynder 195 R.**, deze beide op 't **Beeckvelt ;** nummer 33 eveneens op 't **Beeckvelt** gelegen tegenover de **Laserye** of het huis voor besmettelijke zieken, **groot met veyverken** (er is een kleine vijver aan de steenweg) **445 R. 13 voe(ten)** ; nummer 34 op 't **Lindeveldt** ; nummer 35 op **Sieseghem** ; nummer 36 eveneens op **Sieseghem, groot 7 dach(wan)t 3 R.** ; nummer 37 op 't **block ten Driesche, groot 3 buynd(er) 4 R.** enz.

Ik had eerst gehoopt uit de lijsten van de bezittingen van Vorst op verschillende tijden te kunnen komen tot een bevestiging van de herkomst door het terugvinden van bezitstitels en tot een bevestiging van de benaderende datering.

Daarom ben ik gaan zoeken in het archief van de abdij van Vorst. Dit is een van de best bewaarde kloosterarchieven uit het ancien régime. In de meeste gevallen hebben de commissarissen die de kloosterafschaffingen doorvoerden vandalenwerk verricht. Van Vorst echter zijn in de afdeling Kerkelijke Archieven van Brabant in het Algemeen Rijksarchief te Brussel nog 825 nummers bewaard (2). Die alle doornemen ware al een flinke karwei geworden.

Ik heb me dan eerst geconcentreerd op het materiaal dat uitdrukkelijk op onroerende goederen betrekking had en op de kaarten. In een lias met kaartboeken vond ik in nummer 7152 al vlug kaarten uit 1638-1639 die duidelijk dezelfde hand verraadden die we gevonden hadden op het plan van Aalst. Het ging hier om kaarten van

---

1) Abbatia Affligemiensis et Forestensis non immodicas sub praetoriatibus suburbanis **[nl. van Aalst]** percipit decimas, quae extendunt se ad mille circiter bonaria. Porro Ecclesia Alostensis habet decimas harum decimarum. (Historia sacra et profana archiepiscopatus Mechliniensis... studio Cornelis Van Gestel, T. secundus. Hagae Comitum, Chr. Van Lom, 1725, p. 140).

2) Zie A D'Hoop, **Inventaire général des archices ecclésiastiques du Brabant,** III & V, Bruxelles, 1921 & 1930.

bezittingen in Anderlecht. De handschriftelijke tekstelementen op de kaart, de factuur van de figuurtjes die de kaarten opluisterden, de vorm van de windroos, alles wees op dezelfde maker als die van onze Aalsterse kaart. Hier echter werd zijn naam voluit genoemd op de kaarten : Philips de Dijn. Ook in nummer 7150, met kaarten van Bollebeke, deze keer van 1632, dook deze naam op. Het verwonderde me dan ook niet toen ik bij het openen van nummer 7149 onmiddellijk stootte op een kaart van de **Bergercouter** en de **Bergermeersch** van dezelfde factuur, die rechtsboven de vermelding droeg : **Ic onderschreven gheswooren lantmeester bij de Eertshertoghen gheadmitt. hebbe ghemeeten alle dese parteyen staende inde quaerte ghecoluert toebehoorende den clooster van Vorst en hebbe daer op ghestelt de ghevonden groote met den numers op elck stuck bezonder en soo voorts overghestelt int langhe volghende den inhauden van desen boeck mij torconden den 6. 8tober 1629. (getekend) Philips - 1629 - de Dijn.**

Links boven was een wapenschild getekend : in goud een kruis van keel met in de rechterbovenhoek een merlet van sabel. Dit is het familiewapen van de de Taeye's van Wemmel. Maria de Taeye, uit dit geslacht, was abdis van Vorst sinds 25 januari 1609. Maria Francisca de Bette, van de adellijke familie van Lede, zou haar opvolgen op 25 juni 1638. (3)

Mevrouw de Taeye had als devies : **Martyrium tranquillum.** Hiervoor was op de kaart een banderol aangebracht bij het schild, maar de tekst was nooit ingevuld.

Er volgden nog een drietal kaarten, waarna de beschrijving van de verschillende bezittingen. Op fol. 1 daarvan, bovenaan, noteert de Dijn nog eens : **Den boeck ende quaerten sijn ghemaeckt bij bevel van Eerweerdighe vrouwe Marie de Taeye Abdisse des Cloosters van Vorst ende betaelt duer vrouwe Marie de Croij, Boursiere int jaer 1629. Mij torconden (getekend) Philips - 1629 - de Dijn.**

Volgen dan de domeinen in de **prochie van Lede ende Hofstade**, waarschijnlijk de oudste bezittingen van de abdij uit de tijd van de stichting in de elfde eeuw, met de heerlijkheid van Meerhem **met schoone preminentien ende servituten.** Deze heerlijkheid, volgens de kaart gelegen op de huidige grens tussen Aalst en Lede aan de Dorebeek, had haar eigen rechtspraak, gesymboliseerd in de vierschaar die op de kaart voor het hof ten Doorent getekend staat en die volgens de tekst omvatte : **greffier, meyere ende seinen** [sic] **schepenen ende eenen praeter** (veldwachter). Een blik op de kaar-

3) Deze abdis voerde het schild van de familie De Bette : in lazuur drie Sint-Anthonieskrukken van goud.

ten vooraan in het boek volstond om te zien dat deze tekst over de bezittingen in Lede en Hofstade aansloot bij kaart nr. 4. (4)

Na de beschrijving van vijfendertig bezittingen (Lede : 1-27 ; Hofstade : 28-35) (fol. 1-5), volgde op fol. 6 : **Dese naervolghende sijn de winnende landen... hun bestreckende int Schependom van Aelst ontrent ende alomme de Stadt gheleghen dwelckmen sien mach bijder quaerte figuratif die ghemaeckt ende ghemeten es naer de rechte proportie ende gheleghenheyt van partye tot partye bij Mr Philips de Dijn... Actum 13 october 1629.** Daarna volgden vijfenvijftig beschrijvingen (eenenvijftig nummers en de letters A tot D) van bezittingen en rechten. De nummers 1 tot 22 beantwoordden aan de nummers op de eerste kaart vooraan in de band, die de omgeving ten oosten van de stad weergaf vooral de Bergenmeersen. Aan de nummers 23 tot 51 en A tot D beantwoordde geen kaart, ondanks de juist aangehaalde bewering van De Dijn. Tenminste niet in die band. Ze sloten echter een voor een aan bij de nummers op de kaart nu in het bezit van het Sint-Jozefscollege. Er was dus geen twijfel meer mogelijk. Deze laatste was de helft van een kaart die op 13-10-1629 gemaakt was door landmeter Filips de Dijn en die oorspronkelijk thuisgehoord had in dit kaartenboek van Vorst.

De mogelijkheid dat het om een kopie ging, die ik oorspronkelijk nog een tijd in beraad heb gehouden, heb ik opgegeven na onderzoek van de band en het perkament van de kaart. Het is ook niet waarschijnlijk dat de kaart uit het boek zou gelicht zin op het ogenblik dat het voor de abdij van groot belang was dit zorgvuldig te bewaren als een bewijs van zijn rechten, dus vóór de Franse revolutie. Was het boek, toen deze kwam, in de handen van een ontvangerrentmeester, die vóór hij het inleverde er het plan uitlichtte van Aalst dat hem interesseerde ? Heeft een commissaris het later meegenomen ? We weten het niet.

Wat wel vaststaat is dat dit het betrouwbaarste oude plan van de stad is dat we bezitten Het is zowat onze Marcus Gerards van Aalst. (5)

Het is daarom ook het werk van een gezworen landmeter, niet van een landschaptekenaar die soms meer het artistiek effect beoogt dan secure informatie over de werkelijke toestand. Met die toestand

---

4) Zie de beschrijving van de kaarten in het begin van de bijlage.

5) Marcus Gerards senior maakte in 1562 een plan van Brugge (gravure, 10 bladen), dat reeds door Van Mander werd geroemd en dat om zijn detailrijkdom en getrouwheid een zeer rijke bron is voor de studie van het oude Brugge en en voor een verantwoorde urbanisatie van de moderne stad.
Naar hem werd de Stichting Marcus Gerards genoemd die reeds veel bijgedragen heeft tot het redden van het bedreigd cultuurgoed.

was De Dijn blijkbaar goed vertrouwd. Vergeleken met de plannen van Van Deventer, Guicciardini en Sanderus blijkt deze kaart al vlug heel wat accurater te zijn getekend. Bij Guicciardini bijv. heeft de tekenaar het raadhuis-belfort eenvoudig een draai van 180° laten maken. Hij heeft blijkbaar een schets gehad van het gebouw, maar niet of niet meer geweten hoe hij dit in het plan moest inpassen. Bij De Dijn staat het niet alleen goed georienteerd maar zelfs de overloop of verbinding boven de straat tussen het raadhuis en het gravensteen staat aangegeven. De weinige gebouwen die verder bewaard zijn gebleven, de Sint-Martinuskerk, de H.-Geestkapel staan nauwkeurig getekend. Ook indien men er rekening mee houdt dat Sanderus zijn tekeningen corrigeerde naar de toekomst toe, en kerken tekende niet zoals ze waren maar zoals men ze wou afbouwen, blijkt de De Dijns tekening nog steeds veel accurater. Sanderus immers werkte vaak op plannen, niet op de werkelijkheid. Dat heeft hem vaak parten gespeeld wanneer die plannen veranderd of opgegeven werden zoals bij de Jezuietenkerk te Leuven.

Hoe fantazierijk die gegevens uit Sanderus kunnen zijn ziet men goed op de burijngravure met de afbeelding van de Sint-Maartenskerk, (6) waar deze een statige toren heeft gekregen, in de middenbeuk in plaats van twee, drie zijkapellen, die trouwens niet aansluiten bij de geleding van het schip dat eveneens af is, waar de zijbeuk westelijk van de dwarsbeuk weggetoverd werd, waar de breedte van de dwarsbeuk tot de helft gereduceerd is enz. Dan spreken we nog niet van details als de vorm van de vensters, van de borstwering, de sakristie enz. Op het stadsplan in Sanderus heeft men bij het tekenen van de kerk niet bijgefantaseerd en is de half afgewerkte middenbeuk ook onaf getekend, maar de tekenaar zat blijkbaar met een puzzel. Hij wist niet goed hoe hij de verschillende schetsen tot een sluitend geheel moest ineenpassen. Het koor staat scheef op de dwarsbeuk getekend, de onafgewerkte noorderkant van de dwarsbeuk staat naar het westen verschoven (of is dit de verdraaide westzijde ?) en de transkapellen staan vertekend alsof ze een zelfstandige bouw waren, geen krans rond het koor.

Dit geeft ons genoeg materiaal om ons tot omzichtigheid te manen bij het interpreteren van oude kaarten. Die zijn nu eenmaal geen foto's. Men moet vergelijken en onderzoeken. Doen we dat bij de kaart van De Dijn nopens de gegevens over de Sint-Martinuskerk dan zien we daar een gebouw dat bijna zijn huidige vorm heeft : het koor, de zuider- en noorderkant van de dwarsbeuk zijn af en van een dak voorzien. De noordergevel is duidelijk die welke nu nog bestaat, de definitieve. Zelfs de kapellen aan de noordzijde van

---

6) In de **Flandria illustrata** van 1644.

de middenbeuk zijn af. Tenminste uiterlijk. De viering is er nog niet evenmin als het dak van de middenbeuk. Daarom ook staat er een torentje midden op het dak van het koor. Dit alles helpt ons om de rommelige tekening op Sanderus' stadsplan te interpreteren en doet ons in de nog omstreden vraag welke werken in 1628-1664 werden uitgevoerd, ervoor opteren dat de **drye resterende boghen van 't groot werck op de moerpilaeren** die in 1631 aanbesteed werden, niet bogen in de noorderdwarsbeuk, maar drie bogen van het middenschip zijn. (7)

In het Begijnhof of **Bageynhof** zoals het heet, zien we duidelijk de plaats en de richting van de oude kerk : ze stond rechtop de ingang midden in de hof, dus niet zo ver van waar de Sint-Antoniuskapel staat. Ze was zoals de meeste kerken en zoals de Sint-Maartenskerk met het koor naar het oosten, niet zoals de huidige Begijnhofkerk, met het koor naar het zuiden gericht.

Voor we echter verdere details van de kaart bespreken, een korte beschrijving van het geheel, dus van het stuk nr. 7149 van de Kerkelijke Archieven in het Algemeen Rijksarchief te Brussel (kaart 1A) samen met de kaart van het Sint-Jozefscollege (die we 1B zullen noemen). De oostelijke helft (1A) loopt ongeveer van de grens met Moorsel tot aan de Bergenmeersen en van de grens met Erembodegem (Roncevaal) tot aan de huidige Moorselbaan. Ze situeert de nummers 1 tot 22, De westelijke helft (1B) situeert de nummers 23 tot 38, 40 en 41 en A tot D (42 tot 50 handelen over rechten op tienden, tollen enz., niet over domeinen ; nr. 39 ligt buiten het plan in Erembodegem ; nr. 51 ligt buiten het plan bij de kerk van Nieuwerken). Deze helft loopt van de oostelijke stadswallen aan de Bergenmeersen tot aan het **Lindeveldt** (bij 't huidig Hof ter Linden) en van de splitsing Lokerenveldstraat-Geraardbergsesteenweg tot juist buiten de Molenstraatpoort.

Binnen de stad zelf is het plan volledig uitgetekend en zijn aldus alle straten aangegeven. Zo zien wij bijv. het toen nog bestaande Krommenelleboogstraatje (over het huidig terrein van het Sint-Jozefscollege van de Klapstraat naar de Zoutstraat lopend). Buiten de wallen zijn die straten getekend die voor het situeren van de perce-

7) C. De Vos (**De Sint-Martinuskerk te Aalst**, Antwerpen, 1973. VTB-brochure nr. 165, p. 3-4) is nogal affirmatief : de noorderarm van de middenbeuk met de zijkapellen en het noordelijk deel van de dwarsbeuk zouden dan zijn afgewerkt. J. Reynaert (**De Sint-Martinuskerk van Aalst**, s.l., s.n. 1941) is heel wat minder zeker. Op p. 29-34 bespreekt hij deze vraag. Hij geeft daar en in bijlage II (p. 159-167) zijn bronnen. Wanneer hij daaruit besluit dat de bogen waarvan sprake is in die bronnen die van de noorderdwarsbeuk zijn en niet die van de middenbeuk, voegt hij er aan toe : het is ten hoogste een waarschijnlijkheid, geen zekerheid.

len van belang waren. Het ontbreken op de kaart wilt dus niet zeggen dat de niet getekende straat nog niet bestond, tenzij ze zou moeten lopen over een terrein waarvan de percelen getekend zijn. We merken dat er in 1629 al heel wat straten buiten de wallen vastlagen die we nu nog kennen : zo op 1A **Bergerstraete** met verder de huidige Affligemdreef of Meldertsedreef, de erop aansluitende Driesstraat met verder de Beekstraat, de Koeistraat en de Langestraat. Als refentiepunten duiken interessante gebouwen op : **Thuys van Jonker van Maesdam** of het kasteel van Overhamme van Jonker vanden Bosch of du Bosch, schildknaap van Albrecht en Isabella aan de Brusselsesteenweg, en nog verder naar Brussel toe aan dezelfde steenweg, ongeveer tegenover Bergerbos : de **Sterre**. Aan de Langestraat, ongeveer aan de huidige Grotstraat en het vroegere buitengoed van het Sint-Jozefscollege : **Mierenborch.** Het loont de moeite de detailtekening van deze herenwoonst te bekijken. (8)

Verderop heeft men ook een molen op de Molenbeek. Hiermee schijnt niet de molen bedoeld te zijn die in deze eeuw nog werkte en die aan de huidige Watermolenstraat ligt, maar een ietwat lager op de beek liggende, aan de hoek van de Langestraat en de Schendelbeekhofstraat. Op 1B zien we de Lindestraat (toen de **Scaerbeeckstraet**), de Merestraat, de Koolstraat, de Sint-Kamielstraat, de Sint-Jobstraat (toen de **Cruysstraete**), de Nieuwbeekstraat (toen de **Cloosterstraet**), de Dokter Goffaertstraat of het Ajuinveld, de Felix De Hertstraat of Ajuinstraat, Eugeen Bosteelsstraat, De Vilanderstraat, De Geeststraat, Lokerenveldstraat...

Een hier aangegeven en later verdwenen straat loopt van de oude Gentsebaan tegenover de Lindestraat dichtbij de vroegere **Lazerye** naar Nieuwerkerken en snijdt aldus de Merestraat. Ze liep dus westelijk van de huidige oprit naar de autoweg.
Van de meeste straten zijn de namen niet aangegeven. Die welke aangegeven zijn verschillen meestal van de huidige. Zo is het ook vaak met de toponiemen. De Haring is aangeduid als **De drij lindekens.** Zo noteren we ook de **Vier heesters,** (9) het **Meulenvelt,** (10) de **Scherrewerrepoort,** (11) en **De Sloten.** (12)

---

8) We veronderstellen dat de straat daar niet verlegd werd. Het plan geeft te weinig houvast om dit met zekerheid uit te maken. Zo dit toch gebeurd is dan zou deze herenwoonst kunnen gelegen hebben op het terrein van het huidige Beukenhof, het vroegere Pausipone of buitengoed van het Sint-Jozefscollege.

9) Aan de Nieuwbeekstraat-Gentsestraat.

10) Aan de Geraardbergsestraat, bij de Kerkhoflaan.

11) Of Schrobberspoort = Kapellepoort, bij de kapel de Zwartzusters. Deze woonden immers toen tussen het Hof van St. Sebastiaan en de Capucienen, zoals men op het plan kan zien.

12) Aan de Koolstraat.

Elk der delen 1A en 1B meet ongeveer 50 x 60 cm (samen was het 50 x 120 cm ; 50 richting noord-zuid, 120 richting oost-west), en is op perkament getekend op schaal 10 cm voor 80 roeden of ongeveer 1/5000. Deze schaal geldt primair voor de opmeting van de percelen. Het stadsplan en de gebouwenschetsen, die in schuin perspectief en niet van boven gezien of althans getekend worden en waarbij vaak schaalverkleining voorkomt houden zich daar niet strikt aan. Al deze gebouwen en de tekst die de percelen met de pachters en de naburige eigenaars een voor een beschrijft, volledig bespreken zou ons te ver voeren. We willen enkel een paar meer algemene opmerkingen maken.

Eerst over de molens. Er zijn vooral watermolens. We noteerden er reeds een in Mijlbeke. Eén windmolen staat binnen de stadswallen bij de hoek van de Zonnestraat en de Windmolenstraat (vandaar de naam) en een op het **Meulenvelt** buiten de wallen op de Geraardbergsestraat. De watermolens zijn echter veruit het talrijkst, en liggen sterk geconcentreerd rond de Werf. Het waterverval daar was blijkbaar gunstig voor de installatie. We stippen de volgende molens

Het huis de Roos op de hoek van de Grote Markt en de Lange Zoutstraat

aan : vier molens aan de Werf, een op elke oever en in het midden van de rivier een dubbele. (13) Een aftakking in de Dender die onmidellijk naar de vesten loopt voedt de **Stampmolens** terwijl een tweede aftakking naar de **Meulestraetpoorte** de **Nieumolens voedt.** Verder zien we nog twee molens op de **Cattestraetpoorte**. Aan het spui (het **Speye**) zien we eveneens aan beide zijden van de stroom een groot rad. Hier kan men twijfelen of het om molens gaat of om raderen die zouden dienen om schepen over het spui te jagen. Daar hier later de molens van Gheeraerdts stonden vermoeden we dat het

De Kattestraetpoorte

13) De **Munnickxmolen**.

hier om **den Blaeser** gaat. Deze zal dan wel meer gehinderd geweest zijn door de scheepvaart dan de andere molens. De tweede loop van de Dender via het spui, waardoor de refuge van Affligem op een eiland kwam te liggen schiep immers de mogelijkheid voor scheepvaart langs de oostelijke arm terwijl de molens aan de westelijke arm ongehinderd de Dender voor hun waterstuwing konden afsperren.
De bruggen over de Dender zijn schaars. Er is er een tussen de **Vischmerdt** en de **Borch**, een tussen de **Werf** en **Thuys van Haffelg (em)** en een tussen de **Werf** en de **Meulenstraetpoorte**. Deze laatste moest evenals de brug bij de **Cattestraetpoorte**, de **Nieustraetpoorte** en de **Sautstraetpoorte** het drukke verkeer kunnen verwerken. Ze is getekend als een boogbrug met een gemetselde hoge rug, on-

Sint-Martinuskerk met afgewerkte Noorderbeuk en geen middenbeuk

geveer zoals er nu nog vele bruggen te zien zijn in Amsterdam en Brugge : een vaste brug dus waar de sheepvaart steeds onderdoor kon. Hetzelfde zal wel het geval geweest zijn bij de brug aan de Vismarkt. De houten brug tussen de Werf en de refuge van Affligem werd, in 1629 juist, eveneens een stenen brug. De bruggen aan de wallen hadden natuurlijk geen scheepvaart te verwerken. Interes-

De Scherrewerrepoort of Kapellepoort met molens op de gracht, en de toenmalige kapel der Zwartzusters

sant is echter te zien hoe de overbrugging aan de **Scherrewerrepoorte** of Kapellestraatpoort evenals die aan het spui geen echte brug was maar een overdekte gang die dwars over het water lag. Bij beiden was het verkeer blijkbaar gering.

Nopens de poorten en de omwalling valt er tussen de verschillende plannen een tegenstrijdigheid te noteren voor wat het aantal tussentorentjes betreft. Aan de noorderwal bij de Werf ziet men bij De Dijn een zware vierkante toren, die we ook op de andere plannen terugvinden en die moest dienen om de rivier te verdedigen. Tussen deze toren en de Scherrewerretoren, die bij De Dijn rechthoekig is getekend zonder flankeertorens en met een zadeldak, staan bij hem drie torentjes aangegeven evenals bij Guicciardini ; Sanderus geeft er echter maar twee. Tussen de Scherrewerretoren en de **Cattestraetpoorte**, die ronde flankeertorens heeft met een spits, evenals de **Nieustraetpoorte**, staan bij De Dijn drie torentjes aangegeven, bij Guicciardini vier en bij Sanderus één. Tussen de **Cattestraetpoorte** en de **Sautstraetpoorte** tekent De Dijn zes torentjes evenals Sanderus. Guicciardini zeven en Sanderus zes. Zo zouden we kunnen doorgaan. De tekenaars hebben hierin blijkbaar geen al te grote nauwkeurigheid gezocht. Ook tekent Guicciardini een loopbrug over de wallen bij het Sint-Jorishof. Die bestaat niet bij Sanderus, maar deze geeft er een aan bij de Ridderstraat. Dergelijke bruggetjes, die niet veel meer waren dan een loopplank, kunnen natuurlijk ook zeer tijdelijk geweest zijn.

Interessant is het te zien hoe lang de oude verdedigingstactiek bij de stadspoorten haar invloed heeft laten gelden op het stratenpatroon. Bij elke poort was een voorpost en diende men een tijdje onder de wallen door te lopen alvorens de brug te bereiken, zodat bij plots gevaar, de wachten de tijd hadden om die op te halen, de poort te sluiten en de vijand onder schot te nemen. Deze verdedigingskronkels bleven bewaard in de ellebogen aan de Varkensmarkt, Dries en Hoveniersstraat (Molenstraatpoort) waar men nog steeds een flink ommetje maakt om op de Moorselbaan te komen, aan de Nieuwstraatpoort waar de Vlaanderenstraat een recentere doorbraak is en waar men de oude omweg terugvindt in het begin van de Schoolstraat en de Gentsestraat, en aan de Meiboom (Zoutstraatpoort) waar de doorbraak via de Kanunnik Colinetstraat een feit is van de laatste decennia. De oorsprong van deze taaie omwegen ligt op de kaart duidelijk te kijk. Een moderne toevoeging op het plan - en dus van lang na De Dijn - is de onduidelijke maar toch merkbare tracering in rood van de nieuwe Dender vanaf de Zeebergbrug (op de kaart aan het tiendenhof, perceel 40, nu het centrum van de brouwerij Zeeberg)

naar de tak van de Dender achter de refuge van Affligem, dichtbij de burcht.

Een architecturale eigenaardigheid van onze gewesten in de zeventiende eeuw was dat vele mooie gebouwen op het gelijkvloers aan de straat een open galerij hadden. Dit vindt men nu nog terug in de heel wat minder door onbouwzucht geteisterde steden van Frans-Vlaanderen. Dit vond men ook in binnenkoeren, bijv. die van het Brusselse hof, en vindt men nu nog in de oude Barbarakamer de huidige Borse van Amsterdam. Dit was echter niet het enige dergelijke gebouw destijds in Aalst. Op het plan zien we duidelijk nog een paar andere galerijen : die van het hoekhuis van de **Sautstraete** en de **Groote Merdt** richting **Nieustraete** en die van het gebouw westelijk op de **Beestenmerdt**, de Veemarkt (nu Hopmarkt).

Over dit hoekhuis terloops nog wat meer. Het heette **De Rooze** en behoorde in 1629 toe aan de weduwe van jonkheer Steffen d'Hane. Het fungeerde destijds als landhuis en logies voor hooggeplaatste gasten van de stad. Het was immers zeer rijkelijk gestoffeerd met **behangsels van gauden leeren** en bezat onder meer veertien glasramen geschilderd door de Aalsterse glazenier Michiel Arents. Dit juweeltje heeft men gewoon verbalemond, en nog wel met subsidies van de stadsraad. Op 2 maart 1782 betaalde de stad 2.400 gulden aan J.B. Guldentop, de toenmalige eigenaar **nopende het afbreken sijnder galderije tot embelissement van der stad**. Van het oude herenhuis werden twee handelshuizen gemaakt. Of het Cordowaans leer op de vuilnishoop ging ofwel of er een slimmerd mee ging lopen is niet geweten.

Een laatste detail : we weten dat er vroeger een overloop bestond op de eerste verdieping boven de Kattestraat, tussen het **Stathuys** (14) (raadhuis-belfort) en de Gravensteen (Graaf van Egmont) waar de vertegenwoordigers van de graaf, de hoogbaljuw en de meier zetelden.Dit liet beide partijen: het schependom en de grafelijke macht toe op voet van gelijkheid en zonder protocol elkaar te ontmoeten om zaken te regelen. Deze Aalsterse brug der verstandhouding werd later afgebroken. Op het plan kan men ze nog goed zien.

---

14) Hoewel het plan dit gebouw het **Stathuys** noemt hebben we die naam vermeden omwille van het huidig gebruik waarbij de Aalstenaar deze term voor het tegenwoordig stadhuis gebruikt. Hij noemt gewoonlijk het oude stadhuis het Belfort, hoewel technisch deze naam enkel op de toren slaat. Ook de Gravensteen of Grauwen steen (deze naam verschijnt al in de zestiende eeuw) die als landhuis, als zetel dus van het gezag over het Land van Aalst fungeerde, werd wel eens stadhuis genoemd, zo in de stadsrekeningen van 1566 en 1575 : **het Stadthuys, genaemd den Grauwen Steen.**

Tot slot geven we hier in bijlage uit nr. 7149 van het Fonds Kerkelijke Archieven van het Algemeen Rijksarchief te Brussel de beschrijving waarover we het hier hadden, het begin namelijk en het deel dat betrekking heeft op de kaart van Aalst (1A en 1B).

BIJLAGE

Algemeen Rijksarchief, Fonds Kerkelijke Archieven nr. 7149 (oude signatuur 2501/53), perkamenten band 51 x 30 cm. Register. Katernen van papier, ingeplakte kaarten van perkament (17e eeuw) of papier (latere).

Vooraan vier kaarten :

1A : Kaart van Aalst, Bergenmeersen en Bergenkouter, 50 x 60 cm, perkament, oktober 1629 door Filips de Dijn. Wapenschild van Abdis De Taeye. Rechtsonder korte opsomming van niet in de percelen vastliggende rechten (nr. 42-51 en 39) ; uitvoeriger worden deze hernomen in de tekst op fol. 11 verso en 12 recto.

2. Kaart van Bambrugge en Burst. 70 x 60 cm, perkament, 1629 door Filips De Dijn. Wapenschild van de Abdij van Vorst. Op de kaart o.a. de kerk en het kasteel van Bambrugge, de kerk en de molen van Burst.

3. Kaart van de woonst van Jacobus van den Brouck te Audegem. 45 x 60 cm, Papier, 1783 door P.M.M. Rijmbaut.

4. Kaart van Lede en Hofstade. 50 x 125 cm, perkament, sept. 1629 door Filips de Dijn. De kaart toont vooral de heerlijkheid van Meerhem met het hof ten Doorent, verder Lede met kerk, kasteel van Mesen, kasteel Ronkenburg, molen, kapel... en Hofstade met kasteel Hamme, kerk, huis Waechenen...

fol. 1 recto :

Den broeck ende quaerten sijn ghemaeckt bij bevel van de Eerweerdighe vrouwe Marie de Taeye Abdisse des Cloosters van Vorst ende betaelt duer vrouwe Marie de Croij, Boursiere int Jaer 1629.

Mij torconden
1629
(getekend) Philips de Dijn

Hier naer volghen alle de landen meerschen ende weyden gaende met het hof ter Doorent, compterende den Clooster ende godshuyse van Vorst, hun bestreckende inde prochie van Lede ende Hofstade, ende sijn pertinentelijck ende seker ghemeten ende ghequartiert

naer de rechte proportie ende gheleghentheyt van partye tot partye, met hun haeghen, grachten ende verheffen desen clooster toebehoorende, gedaen bij mij Mr Philips de Dijn gesworen lantmeter ende mathematicus, bij der doorluchtigste Eertshertoghen Albertus wijlent gheadmitteert ghemeten in September 1629, present Anthonis Carité ende pachter Franchois van den Broecke etc(a)

Nota eerst alle de naervolgende staen hiervoren inde quarte geteeckent met den selven folio als hier in desen op de margine geteeckent ende ghenoteert staet.
(Deze tekst verwijst dus naar kaart 4).

fol. 1 verso :

Van 't Vermoghen

N 1. Desen clooster van Vorst competeert de heerlijckhede van Meerhem met de schoone preminentien ende servituten daer altijt de Eerw. Abdesse superintendent ende Vrouwe af es, de vierschaere staet op de straete voor het voors. hoff ter Doorent, gheleghen inde prochie van Lede ende heeft greffier, meyere ende seinen schepenen ende eenen praeter, ende men doet aldaer recht purge erffenisse ende onterffenisse met alle solemniteyt van wette naer sede ende costume, op alle die goeden sorterende onder den renteboeck van de voorn. heerlijckhede die hen bestreckende es in Lede, Hofstade ende int Schependom van Aelst, men houdt den sitdach int hoff ter Doorent op den dertiendach, binnen Hofstade sondach naer jaerdach ende tot Aelst opden tweeden kerstdach...

fol. 6 recto :

Dese naervolghende sijn de winnende landen meerschen weyden bosschen ende thienden etc(a), competerende den clooster ende godshuyse, hun bestreckende int Schependom van Aelst ontrent ende allomme de Stadt gheleghen, dwelckmen sien mach bijder quaerte figuratif die ghemaeckt ende ghemeten es naer de rechte proportie ende gheleghentheyt van partye tot partye bij Mr. Philips de Dijn, ghesworen lantmeter bij de Eertshertoghen wijlent gheadmitteert, ghedaen inde presentie van Anthonis Carité ende de praetere ende ghebruyckers van den partyen.
Actum 13 october 1629.

Eerst ghemeten de partyen buyten de Pontstraetpoorte, daer pachter af es Hendrick Ghysels

N 1. Eerst het pachthof te Berghermeersch (15) commende metten eynde aende Bergerstraete, westwaert de Berghenweyde, oostwaert den dreve van 't hoff teghen den Bergercauter, welck hof heeft seer schoone ende goede fonteynen ; es groot 1 Bunder xiij roeden.

N 2. Item een schoone partye saeylandt ghenoempt den Berghercauter, commende suytwaert de Mollekensbruecke, desen clooster toebehoorende, noortwaert den Cakelberch ende het hospitael van Aelst, metten oosteynde Adriaen Coppens dachwant, westwaert het voors . hofplaatse ; es groots neghen bunderen ij dachwant xij roeden xiij voeten (16)

N 3. Item drij diversche blocken die ghenoempt zijn de Mollekensbruecke, (17) noortwaert lanckx den voors. Berghercauter, dander sijde de Bergherstraete, westwaert aen den dreve naerthof, oostwaert de naervolgende drooge weyde. Sijn groot 't samen drij buynder ij dachwant lvi roeden

fol. 6 verso :

N 4. Item de drooghe weyde meerende aende voors. Mollekensbruecke, aent steelandtveldeken, suytwaert de bergherstraete, dander den Berghercauter ; es groot ses dachwant ix roeden en half

N 5. Item een stuck lants gheleghen opt Steelandt, commende westwaert de voors. drooghe weyde, noortwaert den Bergercauter, suytwaert Geeraert Aelbrecht ende Cornelis Scheers, dander sijde Anna Kints ; es groot een dachwant
(jongere hand :) dese partye houdt Cornelis Scheers.

N 6. Item een stuck lants gheleghen opt Steeland, (18) suydt de Bergherstraete, dander sijde Jo. Breckpot ende Joannes Kints, dander scheeren straete ; es groot twee bunders xiv roeden vii voeten

N 14. Item een schoon stuck saeylandt ghenoemt het Drijvelde-

---

15) Groot pachthof gelegen aan de Bergestraat iets zuidelijker dan de hoek met de huidige Bergekouter.

16) Noteer dat de roede gelijk staat met 20 Aalsterse voeten ; 100 roeden zijn één dagwand en vier dagwand één bunder. Zo is één roede ongeveer 1/3 are, één dagwand ca 33 are en één bunder ca 1,3 Hectare.

17) Nu het erf van Mw Maria Van Lierde-Buyle ; in 1629 nog landbouwgrond.

18) Westhoek Driesstraat en Affligemdreef (de Keieren).

velt, (19) west de herbane van Aelst naer Brussel, boven tselve goet naervolgende, noortwaert de Bergherstraete, metten eynde Bergherbosch ende tselve goet ; es groot met den dreve ende inden selven dreve es 38 roeden
vijf bunderen drij dachwant lxxx roeden

N 15. Item een besloten block lants genoemt den Driesch, west het Drijveldevelt, dander sijde Heyndrick Ghijsels stede, mette noortsijde de Bergherstraete, dander het Seytsel ; es groot
ses dachwant lxxxviij roeden

N 16. Item een besloten veldeken, ghenoemt het Veldeken, thiende vrij, ghelandt oost Bergherbosch met de haege aldeur, dander sijde Heyndrick Ghijsels erfve, mette erfve de Bergherstraete, dander het Seytsel ;
es groot int gheheele een bunder xxvij roeden
Het voors. Veldeken es thiende vrij gereserveert van ontrent 75 roeden, ghelegen opt suyteynde aent Seytsel.

fol. 7 recto :

De meerschen ende weyden.

N 17. Item de Bergherweyde (20) ghelandt suyt lanckx de Bergherstraete, dander sijde lanckx den Berghermaeymeersch noort, oostwaert Berghenhoff, westwaert het Savelgoet ; es groot vijff bunder twee dachwant I roeden

N 18, N 19, N 20. Item den Berghermaeymeersch, den Sprietmeersch ende de Hooghe Bergherweyde, merrende aen den Berghercauter ende aenden Kakelbergh, dander sijde Jan Schellinck ende den gasthuysmersch van Aelst, opde westsijde Guilliam Borreman, Jonker Philips du Bosch ende aen desen cloostermersch, ghebruyckt bij Anthonis Carité, ende de vierde sijde lanckx op enen neder, de voors. Bergherweyde ; es aldus tsamen groot
acht bunder en half Iv roeden

fol. 7 verso :

Pachter Anthon Carité.

N 21. Deerst eenen meersch genoempt den Berghermeersch commende aende Berghermaymeersch die Heyndrick Gijsels in pachte houdt, noortwaert Jonker Philips du Bosch, suytwaert

---

19) Dit ligt dus niet aan de huidige Drieveldenweg, maar aan de Brusselsesteenweg, tussen de Bergestraat en Bergenbos.

20) Op het huidige Hof ten Berge.

de brugghe die causyde van Aelst naer Brussel, die vierde sijde aent naervolghende Savelvelt ; es groot
twee bunder iiij roeden x voeten

N 22. Item het Savelvelt, (21) commende metten eynde aen de voors partye meersch, noort de causyde, oostwaert de Bergherweyde, metten vierde sijde aen de Bergherstraete ; es groot met een vijverken
twee dachwant xxvj roeden xiiij voeten **[sic voor twee bunder, twee dachwant etca, zoals blijkt uit de opmeting en de tekst van de kaart].**

N 51. Item een stuck lants gheleghen te Nauwerkercken **[sic]** opt Meulenvelt commende met twee sijden aen 't Kerckenvelt bijde kercke, suyt scheeren straete, west den H. Geestgoet van Nieuwerkercken ; es groot met de haege int oost ende int suyden drij dachwant xlv roeden

fol. 8 recto :

Pachter Cornelis Schers

N 7. Item een stuck lants daerment noempt de Beckinghe, commende met twee sijden de straete, west, 't clooster van Affligh em, noort Jan de Keghel ende Joos Coppens, oost de twee naervolghende partyen ; es groot
vijf dachwant lxxxij roeden vij voeten

N 8. Item een besloten block lants, commende west aen het voors. block, zuyt het naervolghende, oost een drooghen vijver, noort 't goet van 't hospitael van Aelst ; es groot
twee dachwant xiiiij roeden vier voeten

N 9. Item een besloten block ouder landt ende broecke oft bosch ghenoempt de Beckinghen, (22) commende met twee sijden aende twee voors. blocken, suyt de Bergherstraete, metten eynde aenden drooghen vijver oft clooster van Afflighem ; es groot vijf dachwant xlviij roeden vxj voeten
[jongere hand :] Dese partye es nu bosch ende heel beplant duer Anthonis Carité inden meert 1630 ende sel nu voirtaen vercocht worden metten Bergherbosch.
- - - Comt 't samen drij bunderen, een dachwant xlv roeden
Item houdt noch een dachwant lants teghen den Berghercauter, N 5 hierboven.

---

21) Aan de Brusselsesteenweg achter het Muisken, tegenover Overhamme en aan de Bergestraat tegenover het genoemde Drijveldevelt.

22) Aan de Affligemdreef in de oosthoek van de Driesstraat.

fol. 8 verso :

Pachter Cornelis de Meyer

N 13. Item den besloten block ghenoempt het Seytsel (23) met een huys en schuercken daeroppe, commende met twee sijden den naevolghende Bergherbosch, west de Drijveldevelt, de vierde sijde desen clooster ende Heyndrick Ghijsels ;
es groot seven dachwant lvj roeden

N 12. Item een blocken ouder landt ende weyde, commende aen desen cloosterbosch ende dander sijde het drijveldenvelt, west den heerwech met de vierde sijde aen Adam de Kistenmaker en Imbrecht ter Linden ;
es groot drij dachwant lxxxvj roeden iiij voeten

Den Bergherbosch

N 10. Item ghemeten den gheheelen Bergherbosch commende lanckx de Bergherstraete, dander sijde lanckx den bosch van mijn heer van Immerseele, op oosteynde de straete, opt westeynde het thiende van Veldeken, 't Seysel ende een partye bosch hier naervolghende. In desen bosch liggen noch eenige parteykens oft spleten die thiende gheven van haute, maer en sijn hier niet vuytghemeten dan allendelijck die naervolghende partye de welcke vuytmetelijck was ;
es groot xxx bunderen vijf roeden

N 11. Item eenen hoeck van voors. bosch daer eenen huest tusschen licht soo lanckx den voors. bosch van mijn heere van Immersele, dander twee sijden desen clooster oft Seytsel, dese partye geeft thiende ;
es groot thien dachwant liiij roeden

fol. 9 recto :

Pachter Jan Boone, Jaspars

[latere hand :] Christiaen Boone, nu 1668 Anthonis Boone filius Christiaens.

N 23. Eerst een stuck lants geleghen opt Molenvelt (24) buyten de Sautstraetpoorte met eender sijde aende quotidianen van

---

23) Zuidoostzijde Bergenbos.

24) Het Molenvelt of Meulenvelt was het geheel tussen de Geraardbergsestraat, de Diepestraat en de Sint-Jobstraat (toen de **Cruysstraete**). De molen stond aan de Geraardsbergsestraat ongeveer waar nu de Kerkhoflaan begint. De hoogten aan de zuidwestkant van de stad waren de beste plaats voor windmolens. Deze molen is te onderscheiden van de windmolen die in 1594 binnen de wallen aan de huidige Windmolenstraat werd opgericht.

Aelst, metter tweeder sijde aen desen clooster van Vorst, metter derde sijde aen sheeren straete ende causeyde ende aende huysplaetsen vuytgegheven van desen clooster in seynse, metter voerder sijde ; es groot
twee bunders een dachwant iiij roeden

N 28. Item en stuck lants gheleghen opt Meulenbeeckvelt, commende ooswaert de cloosterstraete, dander sijde het hospitael van Aelst ende Jonker Dierick van Varenwijck, metten oppersten eynde Joos Seyminck beneden de nieubeke ;
es groot lxxxv roeden vj voeten

N 29. Item een stuck lants opt selve velt (25) daer ment noemt de Nieubeke, suytwaert de Nieubeke, westwaert de straete, dander sijde het hospitael van Aelst, metter vierder sijde den H. Geest van Aelst ; es groot
een dachwant I roeden

N 30. Item een stuck lants op selve velt, commende suytsijde op de Nieubeke, oostwaert de quotidianen van Aelst, metter derder sijde 't Heilig Geest goet van Aelst, metter vierder sijde Mr Dierick van Varenwijck ;
es groot 1c lxxxix roeden
Somma iij bunderen i dachwant xxviij roeden vj voeten

Pachter Joos Seyminck

N 27. Item een stuck lants gelegen opt Nieubeekvelt, (26) west sheeren straete, die loopt door de Nieubeke, suytwaert de Cruysstraete, metten ondersten eynde de Nieubeek, metter oostsijde aen erve van van **[sic]** Martijne van Reyselen ende aen Mr Dierick van Varenwijck ; es bepaert **[sic]** met drij steenen paelen ; es groot
vijff dachwant xl roeden

Pachter Adriaen Yvain

fol. 9 verso :

N 25. Eerst een stuck lants gheleghen opt Capellevelt, (27) daerment noempt den Coensputte, commende aenden goeden des hospitaels van Aelst, metter ander sijde de weesen van Gillis vander Hoeven met de derde sijde... **[blanco]**
es groot drij dachwant lxxxvj roeden v voeten

---

25) Hoek van de Arbeidstraat en Nieuwbeekstraat (oostwaarts).

26) Tussen de Sint-Jobstraat, Nieuwbeekstraat en Beekveldstraat.

27) Aan de Leo de Bethunelaan, westkant, iets noorderlijker dan het huidige kerkhof.

N 31. Item een stuck lants gheleghen opt beekvelt gelant met eender sijde desen clooster goede, metter ender sijde Joos Roelant, metter derder sijde aen den herwech, metter vierder sijde Pieter de Bundele ; es groot

drij dachwant lxxxiiij roeden

Somma seven dachwant lxx roeden v voeten

Pachter Cornelis Smet

[latere hand :] Nu 1668 Anthoen Boone filius Christiaens

N 32. Eerst een stuck lants opt Beekvelt lancx den herwech aende Laserye, dander sijde Pieter de Buyndere ende den H. Geest van Aelst, beyde de eynden 't goet van desen clooster; es groot negen dachwant xcv roeden

N 38. Item een stuck lants gheleghen opt Zieseghen, zuydt de Hellemerschen, west Jan Baselt, alias Mesmaecker, oostwaert den H. Geest van Aelst, noortwaert Pieter de Visschere ; es groot een bunder xxiij roeden

N 24. Item een stuck lants gheleghen opt Meulenvelt buyten de Sautstraetepoorte, oostwaert sheeren straete, commende met eender sijde den Meulenberg van den H. Geest goet van Aelst ; es groot

twee dachwant xc roeden

Somma iiij bunderen, i dachwant viij roeden

fol. 10 recto :

Pachtersse de We Jacus Boone (28).

N 36. Eerst een stuck lants gheleghen opt Sieseghem bij de Laserye van Aelst, es daer den wech doorloopt van Aelst naer Erpe. oost 't goet van Joos Roelandt, west tselve clooster goet, met de noorde sijde lancx de herbane boven de We Jacus Boone, de Willemijnen ende den H. Geest van Aelst ; es groot seven dachwant iij roeden

Pachter Gillis Boone

N 33. Item een stuck lants gelegen opt Beekvelt bij de Laserye inden hoorick, commende met eender sijde de heerbane, dander sijde sheeren straete, metten eynde Merten Philips stede, dander sijde tgoet van desen clooster ; es groot met een vijverken aenden heerwech

een bunder xlv roeden vij voeten

---

28) Hoewel hier het woord 'eerst' gebruikt wordt pacht de weduwe van Jacobus Boone enkel dit stuk.

N 35. Item een stuck lants gheleghen opt Zieseghem met eender sijde den muer van de Laserye van Aelst ende aen Gabriel van der Velde, boven Joos Guens, beneden noort oost de herbane, de vierde sijde dit clooster goet ; es groot
een bundere

N 34. Item een stuck lants gheleghen opt Lindevelt, commende aende herbane, dander sijde Mr Dierick van Varenwijck, dander Adriaen van Varenberghe ; es groot
twee dachwant v roeden en half
Somma ij bunderen ij dachwant I roeden xvij voeten

Pachter Adriaen van Cakenberghe

N 37. Item een brock lants gheleghen int Schependom van Aelst, gelant metter eenen eynde het Beekvelt, dander sijde aen sheeren straete ende aen merten Philips stede, dander eynde Lippensvelt. ost derve van Joris Rommels (**[ingevoegd :]** aen de Willemijnen van Aelst end aen den Heyligen Geest aldaer) ende aldus groot met sijn haeghen ende verheffen
drij bunderen drij roeden xv voeten

fol. 10 verso :

Pachter Adriaen Callebaut

N 26. Item een stuck lants gheleghen opden Hoesencouter, zuyt oostwaert de Willemijnen van Aelst, dander sijde Pieter Roelants ende hoors Jan Baeyens erfve, suyt west Jan Roelants ende den H. Geest van Nieuwerkercken, dander sijde michiel van Landuyt ; es groot
een buynder, i roede xvj voeten

Pachtersse Saerlis Vergheylen

N 39. Item een stuck lants gheleghen opden Swalencauter ende prochie van Erenbodeghem, west den herwech van Aelst naer Liedekerke, suyt ende noortinden Pieter Jacobs goet in ghendt, oostwaert Pieter de Lantsheere, Jan de Blesere ende aenden H. Geest van Erenbodeghem ; es groot
vijff dachwant

N 40. Item ghemeten de thiendehoffplaetse (29) daer de drij thienschueren staen buyten de Pontstraetpoorte te weten de thiendeschuere van desen clooster van Vorst, de thiendeschuere ghenoemt Swalemslach, de thienschuere van 't Clooster van Affligem, gelant vooren ter straeten ende brug-

---

29) De huidige Brouwerij Zeeberg, bij de Zeebergbrug.

ghe, met twee sijden de riviere van den Dendere, dander het naervolghende erfken, toebehoorende desen clooster van Vorst, welcke voors. thienschuereplaetse groot es int geheele een dachwant xxxij roeden, wanoff desen clooster van Vorst competeert het derde paert vanden voors. gront, beloopt xliiij roeden, ende de twee derden es 88 roeden competeren Swalenslach ; nopende van de planterijen ende troncken treckt desen clooster van Vorst het recht derde.

N 41. Item heeft desen clooster appaert een erfken achter ende lancx hunlieden thiendeschuere gelegen tot op de riviere vanden Deyndere dander sijde naest Aelst Mr Pieter de Bundele, vooren sheeren straete ; es groot bevonden xij roeden ; es nu beplant bij Anton Carité met opgaende poten ende bomen.

fol. 11 recto :

Item buyten Sautstraetpoorte heeft desen clooster uytgegeven in seynse vier huysplaetsen int jaer eenen tijt van **[blanco]** ghelant lanckx de causyde metten anderen sijden ende eynde teghen het meulenvelt wesende desen clooster goede ende sijn gheanoteert in de quarte mette letters A B C D. (30)

A De eerste plaetse es daer de schuere op staet van Jan Boone ; es groot **[blanco]**

B Item de tweede plaetse behuyst competerende Jan Tolle ; es groot ix roeden vj voeten

C Item de derde plaetse behuyst competeert Huybrecht Daens ; es groot **[blanco]**

D Item de vierde behuysde plaetse competeert Jan van Berreleere ; es groot **[blanco]**

P.S. De redactie van dit artikel was juist afgesloten en de tekst ingeleverd, toen ik in het fonds Kerkelijke Archieven in het Algemeen Rijksarchief te Brussel, stootte op een correspondentie, die wel enig licht kan werpen op de wijze waarop de kaart tot ons kwam. In lias 7337 zitten twee brieven en een project van accoord, afkomstig uit het archief van E.H. Clerebaut, rentmeester van de abdij te Vorst, verblijvende in de refuge van deze abdij te Brussel. De brieven zijn verstuurd door B.J. Caussiau, die voor Clerebaut in Aalst als secretaris fungeerde. Caussiau zelf schrijft : "Het is waer dat het publicq ende wel naementlijk het groot, in meyninge sijn dat ik de affairens in schrift moetende geredigeert worden, in d'handen hebbe".

---

30) Alle vier aan de Geraardbergsestraat, westkant, bij de August Marcelstraat.

Op 22 oktober 1781 stelde Caussiau voor, de cijns- en renteboeken van Aalst en omgeving helemaal te herschrijven en aan te passen aan de toenmalige toestand. Hij vroeg echter daarvoor een geweldig hoog commissieloon. Het antwoord van Clerebaut, waarvan de minuut niet bewaard is, moet zeer scherp geweest zijn zoals blijkt uit een tweede brief van Caussiau, einde derzelfde maand, waarin hij terugkrabbelt, zeggende dat hij maar een voorstel had gedaan, waartoe hij door Clerebaut zelf was uitgenodigd. De briefwisseling is voor ons in zoverre interessant dat ze toont dat de boeken zich toen niet in het centrale archief te Vorst bevonden, maar dat die door Caussiau waren gelicht geworden "ten comptoire van wijlent de heer Parewijck". Heeft Caussiau ze nog gehad toen het centraal archief werd aangeslagen ? Van een aantal Aalsterse cijnsboeken uit dit archief kan men in ieder geval aantonen dat ze door het Rijksarchief in 1888 werden aangekocht bij de Aalsterse boekhandelaar J. Van Branteghem, zo b.v. Kerkelijke Archieven nr. 7335, 7351, 7352... Of het plan van De Dijn toen door Van Branteghem is verkocht aan het college ofwel of het reeds vroeger uit de verzameling werd gelicht, die tenslotte bij deze boekhandelaar terechtkwam, is me niet bekend.

K. HEIREMAN S.J.

Verpleging van LEPROZEN te AALST

Zowel op het plan van Aalst extra-muros (De Dijn) als op de kaart van het Graafschap Aalst (Sanderus) komt de naam "Lasarie" voor. Dit zette ons aan om iets meer te vernemen over de behandeling van de melaatsen in onze gewesten.

Deze afschuwelijke ziekte woedde hier stellig in de eerste helft van de 12de eeuw : een "xenodochium pauperum" bestond in 1140 bij Tongeren, de Gentse magistraat stichtte een leprozenhuis op Ekkergem in 1146. Dit is nu precies het tijdstip van de moeizame geboorte van onze gemeente ; dit verklaart het ontbreken van tijdsgebonden documenten waardoor wij verplicht zijn ons te beperken tot aanvaardbare hypotesen.

In februari 1241 (1) schonken Joanna van Constantinopel en haar echtgenoot aan het Aalsterse hospitaal hun kapelnij met de grond van het vroegere Karolingische Zelhof om er een NIEUW HOSPITAAL te bouwen BINNEN DE STAD (2). Het is deze stichting die gedurende de 14de eeuw gekend staat als "tgroote hospitaele tAelst". Er is echter reeds in 1232 sprake van een kapelaan van het Hospitaal van O.L.Vrouw te Aalst, (3). Er bestond dus vóór 1242 een KLEIN HOSPITAAL, gelegen BUITEN de toenmalige stadsmuur, op het einde van de Pontstraat. Volgens Romaan de Visscher (4) werd dit "xenodochium" (5) opgericht door Dirk van den Elzas, graaf van Vlaanderen van 1128 tot 1168.

---

(1) Deze akte is gedateerd 1241. Vroeger begon het jaar met Pasen, sedert 1975 op 1 januari. Wij gebruiken de huidige tijdrekening.

(2) J. Roegiers : Het Hospitaal van O.L.Vrouw te Aalst. Aalst, 1903, p. 10 en 9.

(3) De Potter en Broeckaert. Gesch. der stad Aalst, dl IV. Gent 1875, p. 254

(4) R. De Visscher was griffier, later pensionaris van Aalst. Zijn historische navorsingen, gesteund op toen nog bestaande archieven, werden vóór 1620 neergeschreven in zijn "De comitatu", handschrift gebruikt door Gramay (1580-1635) om het hoofdstuk te schrijven over Aalst in zijn "Antiquitates Belgica". Het handschrift van De Visscher berust op het stadsarchief (Algemeenheden 2).

(5) Bij de Romeinen was xenodochium synoniem voor hospitaal. In de vroege middeleeuwen betekende het een kosteloze verblijfplaats voor arme pelgrims.

Een melaatse, tekening Jan De Block (x)

---

* Detailvergroting naar een gekleurde pentekening uit het renteboek van de Aalsterse lazarij (1483)
De zieke draagt een witte mantel en een blauw onderkleed, in de handen een lazarusklep en een bedelkom, onder de arm een stok als symbool van besmetting. Een hond likt zijn wonden.

Stadsarchief Aalst nr. 2076.

Dit hoeft ons niet te verwonderen !

Het was toch te Aalst dat hij in 1128 de gravenkroon verwierf ; hij en zijn schoonzoon Iwein waren het die aan onze verre voorouders hun eerste vrijheden schonken. De melaatsheid kende hij ook. Wij weten dat hij minstens vier maal de tocht ondernam naar het Heilig Land waar hij de gruwelijkheid van deze ziekte "de visu" leerde kennen in 1138/39, 1147/49, 1157/59 en in 1166. Hij was dus voldoende vertrouwd met deze uitputtende tochten en met de gevaren van besmetting om hier een pelgrimshuis op te richten voor armen en zieken.

MELAATSHEID

Deze ziekte van de Oostelijke landen heeft in Europa uitbreiding genomen vooral ten tijde van de vroegste Kruistochten.

Lepra is een besmetteijke infektie van de huid : zij begint met koperkleurige vlekken die overgaan in knobbels en zweren, broeinesten van bacillen. De weefsels worden langzamerhand weggevreten, vandaar verminking van voeten, handen en aangezicht. De ziekte was toen volstrekt niet te genezen. Het enige wat men doen kon was de besmetting tegen te gaan door een strenge isolering, ver buiten de stad - vandaar de naam "akkerzieken" - en het gebruik van de waarschuwende lazarusklep.

Vermoed wordt dat de Aalsterse lazarie bestond of gesticht werd in 1242 door de schenking van twee dagwand aan de melaatsen van Aalst, mits een jaarlijkse cijns van 10 deniers.

Maar vóór het bestaan van de "Lasarie up de Sieseghem" waar werden de melaatsen toen samengebracht en verzorgd ?

De rasse en ongewone verspreiding van besmettelijke ziekten, vooral het Antoniusvuur en de melaatsheid, heeft de doorslag gegeven bij het oprichten van de vele hospitalen in het midden van de 12de eeuw, (6). Gelukkig ging dit gepaard met een drang naar het beoefenen van de werken van barmhartigheid : voortaan was de monastieke ascese niet meer de enige weg die leidde naar het eeuwig geluk !

---

(6) Alc. Mens : Oorsprong en betekenis van de nederlandse Begijnen- en Begaardenbeweging. Opgenomen in de Verhandelingen van de Kon. Vlaamse Academie, klasse der Letteren, jg. IX, nr. 7. Uitgeversmij. Standaardboekhandel, Antwerpen, 1947, p. 75 tot 78.

DE EERSTE LEPRAVERPLEGERS

Sommigen bouwden een kluis of cel naast een klein hospitaal. Te Aalst gebeurde dit in een gebouw, gelegen tegenover de huidige Houtmarkt - nu staat er het Volkshuis. Zo ontstond een soort broederschap van religieuze leken die optraden als verplegers en de naam kregen van CELLEZUSTERS en CELLEBROEDERS. Het waren deze reclusen die het vroegere kluizenaarsideaal aanpasten en belast werden met de dienst van een zieken-, armen- of/en pelgrimshuis.

Wegens het feit dat de Cellebroeders niet konden verwijzen naar een stichter kregen ze in de loop der tijden allerlei benamingen :

BEGARDEN of BOGAARDEN behoorden tot de mannelijke stam van het begijnenwezen en vormden een vrije geestelijke broederschap. Evenmin als de begijnen kenden ze een stichter(es) noch orderegel en legden aanvankelijk geen beloften af : hun oorsprong lag in het oude reclusenwezen (7).

BROEDERS ALEXIANEN naar Alexius die leefde in de Vde eeuw. In Italië volgden mannen zijn stichtend leven in armoede en in zuiverheid, zonder geloften af te leggen of in gemeenschap te leven. In de 13de en begin van de 14de eeuw verspreidden ze zich over Duitsland, Nederland, Brabant en Vlaanderen, (8).

De Aalstenaar Jan-Bapt. Luyckx noemt ze BROEDERS VAN DEN DERDEN REGEL VAN DEN HEYLIGEN FRANCISCUS dewelke men LOLLARDEN BROEDERS heet. (9)

Franciscus van Assisië die de onthechting aan aardse goederen en de navolging van Kristus predikte stichtte de Derde Orde in 1221. De regel, goedgekeurd in 1223, was oorspronkelijk bestemd voor "mensen in de wereld". Uit het samenleven van tertiarissen ontstonden kloosters maar van een congregatie is pas sprake in de 15de eeuw (10).

Te Aalst stond deze broederschap in de 14de eeuw het best bekend als Lol(h)arden-broeders.

---

(7) Encyclopedie van het Katholicisme door Hendrikx, Doensen en Bocx, 1956, dl III, p. 255.
(8) Id., dl I, p. 358.
(9) J.B. Luyckx in "Pierlala" 1757-1836, Uitg. P. Van Nuffel p. 35-36.
(10) Encyclopedie... dl I, p. 711.

In het begin van de 14de eeuw verzorgden ze te Antwerpen de besmette zieken en begroeven de lijken (11).

Uit de pauselijke bullen vernemen wij trouwens dat zij zich bezig hielden met ziekenbezoek en krankenverpleging, met melaatsenverzorging, het bijstaan van stervenden en begraven van doden (12). Dat in deze bullen de naam Lollarden niet uitdrukkelijk wordt gebruikt blijkt een diplomatische zet om geen achterdocht van ketterij te wekken.

Tegen het Lollardisme richtte zich een dekreet in 1400 waardoor de vuurdood voor ketters werd ingevoerd in Engeland : 85 doodvonnissen werden daar toen uitgesproken !

Wat de etymologie aangaat verklaart het Midd. Ned. Woordenboek van Verdam : Lollen : werkwoord, prevelen van godsdienstige liederen en gebeden. Er kan echter ook verband worden gelegd met Walter Lolhard, een bekend figuur uit het van de leer afwijkende Begaardenwezen. Hij werd omstreeks 1322 verbrand als aartsketter te Keulen (12).

Te Aalst worden ze na 1380 nergens meer vermeld, ze komen ook niet meer voor in de stadsrekeningen van 1395-1428 ter gelegenheid van de Sacramentsprocessie waarbij alle in de stad bestaande religieuze gemeenschappen samen met het hun aangeboden traktement genoteerd staan (13). Op het einde van de 14de eeuw hebben de Wilhelmieten hun plaats ingenomen.

Trouwens, reeds in een schenking van 1338 schijnt de weldoener een profetische blik te hebben geworpen in de toekomst ; hij verklaart nl. "waert dat sake dat dit vorseide gasthuus te nieute ghinghe" dan komen de "vier sister corens toe aen den heileghen gheest van Aelst (14).

DE TWEE LEPROZERIEËN TE AALST

Het is een vaststaand feit dat in de vroegste hospitalen en leprozerieën pleegbroeders en -zusters onder één dak in streng afgezonderde communiteiten verbleven (15). Dat zal ook wel het geval

---

(11) Encyclopedie id., dl II, p. 711.
(12) A. Mens. Oorsprong..., p. 116.
(13) Erik Houtman : Het Wilhelmietenklooster te Aalst. In "Het Land van Aalst", Jg XXIV, 1972, nr. 6.
(14) De Potter en Broeckaert : Gesch. van Aalst, Dl III, p. 133.
(15) A. Mens : Oorsprong..., p. 77.

zijn geweest met het "xenodochium" tegenover de huidige Houtmarkt. Zelfs wanneer het hospitaal nabij de Oude Vismarkt werd opgericht maakten nog drie broeders deel uit van het dienstpersoneel. In deze stadskern konden de zusters het risico niet nemen personen, aangetast door melaatsheid, op te nemen. De Lollarden zullen die taak hebben voortgezet in het klein hospitaal tot er een leprozerie werd gebouwd, ver buiten de stadsmuren. Het jaar van deze oprichting is niet met zekerheid vast te stellen.

Wat nu de Wilhelmieten aangaat die sedert 1268 de kapel van Sint-Ursmaar met omliggende grond bekwamen (het huidige stationsplein), zij ontvingen en verzorgden de talrijke bedevaarders(16) Uit een schenking, gedaan in 1328 blijkt duidelijk dat Wilhelmieten en Lollarden een verschillende richting hadden (17).

Op de dag van het jaargetijde van Wouter de Vremde ontvingen "de Willeminen viere stoope rijnswijns" en zal "elc Willemijn eene messe lesen..." Bij de Lollarden stond de liefdadigheid voorop.
De Broeders van het "onser vrouwen gasthuse ter Sterren" ontvingen een hoeveelheid koren waaruit een aantal broden moesten worden gebakken die men begon uit te delen op "sente Martijns avonde". De uitdeling werd voortgezet "elcs daghes een broet den arme diere comen selen te herberghen" Alleen de broeder-brooddeler werd bedacht met wijn.

De lazarussen waren verplicht zich terug te trekken op een eenzame plaats nadat ze de kentekens hadden ontvangen : een klip of ratel als waarschuwings- en bedelinstrument, een schotel voor de aalmoezen, een huik of schoudermantel in laken en een vilten hoed. Om de besmetting nog beter aan te wijzen droegen ze, onder de arm, een drie voet lange stok.

Wie verdacht was moest zich laten onderzoeken : ofwel werd hij onbesmet bevonden, ofwel in observatie gesteld. Was hij aangetast "metter lazarijen", dan vergezelden hem twee getuigen tot aan zijn verbanningsplaats. De leprozerie werd bestuurd door drie proviseerders of lazarijmeesters, aangesteld door de stad. In 1452 werden hospitaal en kapel in brand gestoken door de Gentenaars. Alles werd echter heropgebouwd en verrijkt met onroerende goederen ; het was een zekere Van Bleyenberghe die een meers schonk gelegen te Nieuwerkerken "also wel uut aelmoesen als in recompensien van dat hy besmet van lasaryen langen tyd van jaeren ghebruyct heeft der zelver lasary en goed..." (18).

---

(16) E. Houtman : Het Wilhelmietenklooster te Aalst. In "Het Land van Aalst", Jg. XXIV, 1972, nr. 6.

(17) De Potter en Broeckaert : Geschiedenis van Aalst, dl III, p. 133.

(18) P. Van Nuffel. Alostum Religiosum. Aalst, 1911, p. 147.

In 1566 was de melaatsheid in de stad verdwenen en werd het leprozenhuis opgeheven, de inkomsten van de bezittingen kwamen nu de Tafel van de heilige Geest ten goede. Toch kenden de omliggende gemeenten nog afzonderlijke gevallen, wellicht bij gebrek aan hygiëne. Te Lede overleed een "leprosus" in 1625 (19), zelfs nog in 1673 verzochten pastoor en armmeester de overste van het Rijk Hospitaal te Gent voor een melaatse vrouw "de horde met de klip" te ontvangen "om vrye te mogen bidden haer broot" (20).

De lazarij van de Siezegem stond op een eenzame, geschuwde plaats : het kasteelken van Verdoemenis en de galg waren de naaste buren. De garage Ter Linden (Peugeot) werd opgericht op de begraafplaats van de melaatsen. Daar tegenover lag het Lasarywater. In 1815 werd de kapel gebruikt als zondagsschool. In 1849 werd de kapel verkocht en veranderd in woning, later een gekende herberg bewoond door Hippoliet De Deyn, beter gekend als kantonier, wij hadden het genoegen te praten met een dochter die er- als jongste van de kinderen- in 1898 geboren werd. Het café werd dan overgenomen door Alex De Freyne (21). Wij herinneren ons nog het wit gekalkte huis met een zijgevel gericht naar de straat waarop het uithangbod de naam van het café vermeldde : "In de kepelle". Omstreeks 1920 werd alles afgebroken. Gezegd wordt dat het huis waarin een nisje is uitgespaard zou herinneren aan de plaats waar eens een kapel stond.
Nu blijft er niets meer over van dit oord van ellende.

SLOTWOORD

Dank zij hygiënische maatregelen werd de lepra uit Europa geweerd. Toch lijden in andere werelddelen nog miljoenen aan deze vreselijke kwaal. Moeten wij herinneren aan de zelfverloochening van PATER DAMIAAN die in 1889 op het melaatseneiland Molokai

---

(19) J. De Brouwer. Geschiedenis van Lede. Heemkundige Kring. 1963.

(20) J. De Brouwer. Melaatsheid te Nieuwerkerken. In "Het Land van Aalst", Jg. XVII, 1965, nrs. 5-6.

(21) P. Van Nuffel. Alostum Religiosum. p. 148.

stierf na een zestienjarig verblijf bij deze ongelukkigen ? (22). Werd het virus reeds in 1873 geïsoleerd, het zou eerst in 1941 zijn dat een afdoende geneesmiddel werd gevonden.

Wij zijn er trots op dat het een streekgenoot was, Dr FRANS HEMERIJCKX (Ninove 1902-Leuven 1969), die de Damiaan-aktie voortzette, maar nu op wetenschappelijke basis. In 1929 vertrok hij naar Congo om er het melaatsencentrum Tsumbe (Kasai) te stichten. Op voorstel van Leopold III zou de leproloog daarna zijn werkterrein overbrengen naar Indië : in Polambakkam (Madras) verzorgde hij 10.000 zieken, het werd tevens het centrum van 54 openluchtklinieken !

De broer, Jozef Hemerijckx, 35 jaar priester-missionaris in Congo is nu geestelijke bestuurder van het Rusthuis Sint-Job te Aalst ; zijn zuster die bij hem inwoont was vroeger sociaal-assistente...

De familie Hemerijckx heeft de mooiste levensweg gekozen :

De weg naar de andere !

F. Courteaux

---

(22) Het lijk werd in 1936 overgebracht door het zeilopleidingsschip Mercator, sedert 1961 uit de vaart genomen en ingericht als museumschip te Oostende

PETITIES EN REACTIES IN VERBAND MET DE ADMINISTRATIEVE MAATREGELEN DER FRANSE OVERHEID TEGEN DE KLOOSTERGEMEENSCHAPPEN EN GEESTELIJKE GENOOTSCHAPPEN TE AALST.

De opmerkelijke publicaties van F. Courteaux : De Zwarte Zusters te Aalst (L.v.A., 1975, 4, p. 141-184), en J. De Brouwer (L.v.A., 1974, 4, p. 164-166, 173-223) en in een ruimer historisch verband deze van J. De Brouwer : Bijdrage tot de Geschiedenis van de Kerkelijke Instellingen in het Land van Aalst 1621-1796 (5 dln., Dendermonde werpen een genuanceerd licht op de bewogen geschiedenis van de talrijke kloostergemeenschappen in het Aalsterse.

De beperkende maatregelen onder Jozef II tegen de zogeheten kloosters "zonder nut", werden in het begin van de Franse Tijd gevolgd door nationalisatie of onteigening (1). Deze maatregelen werden niet goedschiks door de betrokkenen of zelfs maar door de gemeentebesturen aanvaard.

Toen de twee ontvangers van de Nationale Domeinen voor inventarisatie van de goederen van o.a. de Zwarte Zusters beroep deden op de medewerking van het Aalsters Bestuurscollege, repliceerde dit prompt dat nog niets was beslist, zich daarbij beroepend op art. 20 en 24 van het Uitvoeringsbesluit van 15 fructidor IV (1 sept. 1796) (2).

Dit soort reactie was geen uitzondering. Geen één communauteit in het Scheldedepartement had binnen de vastgestelde termijn zijn staten van goed overgemaakt (3). Dat kon tot rechtstreekse overna-

---

(1) Wetten van 9 vendémiaire IV, 4 pluviose IV ; art. 1, 2, 4 van wet van 15 fructidor IV ; Besluit van Directoire Exécutif : 11 pluviose IV, 7 fruct. V en 5 brumaire VI (Pasinomie dln. VII en VIII) ; LAMBERT J. : Inbeslagname en Verkoop van de Nationale Goederen, s.l., s.d., p. 131 en vlg.

(2) S.A.A., 1, 3. Zie ook R.A.G., H.P., A 123 ; Wet 28 germinal IV.

(3) Extrait du Régistre aux Arrêtés-Adm. Dep. Escaut : 14 floréal IV (R.A.G. Dep. Escaut, 1673 ; Zitting Mun. Aalst, 1 prairial (S.A.A., 1, 10).
Tot de inventaristie behoorde ook het voorleggen van een katalogus der kloosterbibliotheek. De speciale commissie Ferin-Van Langenhove kreeg o.a. van de Prior der Carmelieten nul op het rekwest (Z. Mun A. 21 frimaire IV = 12 dec. 1795 : S.A.A. I, 1).

me leiden door de overheid. Zo verging het het kapittel van Sint Martinus en de abdij Ten Roosen. En de Begijnhofkerk zou "Temple de la Loi" worden (4).

Traditioneel stelt men het voor dat de notabelen en bevolking geterroriseerd werden door de moordende en brandende sansculotten. Dat klopt niet helemaal met de werkelijkheid, want men kon het zich veroorloven Franse ambtenaren stokken in de wielen te steken of zelfs gewoon belachelijk te maken, al konden die op ieder ogenblik beroep doen op de militaire overheid. Toen gevolmachtigd ambtenaar Geiere in opdracht van niet minder dan Coulteulx Canteleu, Représentant du Peuple au Conseil des Anciens, een verkoopbureau van nationale goederen wou installeren in de abdij Ten Roosen kreeg hij het aan de stok met het Stadsbestuur (5).

Ook de Zwarte Zusters hebben zich bijzonder heftig verzet tegen de afschaffing zoals blijkt uit een met redenen omkleed bezwaarschrift waarvan echo in de buitengewone Raadszitting van 6 vendémiaire V (6). De Zusters argumenteerden dat zij zich inzetten voor de zieken, arme zowel als rijke. Ja, zelfs militairen en slachtoffers van besmettelijke ziekten kregen de nodige zorgen en dit volgens de stichtingsacte zelf (7). En in die stichtingsacte van 1475, aangevuld en verduidelijkt in 1494 werd o.a. bepaald dat de stad eigendomsrecht bleef behouden op de woonst en het mobilair bezit van voormelde zusters. Dus kon de Franse Overheid moeilijk beslag leggen op een stuk gemeentelijk patrimonium, zo redeneerde men in de petitie getekend door : Barbara Venck, Joanna Pats, Catharina Van Cutsem, Theresia Goossens, Regina Van de Voorde, Maria-Josepha Moreels.

Zelfde scenario met de Zusters Annunciaden, ook het "Couvent des Rémonstrantes" genoemd, die ook al moeilijkheden hadden ondervonden onder Jozef II. Bepaalde documenten tot verweer schenen intussen zoek geraakt. Daarom stoffeerde men de petitie niet alleen met de handtekening van de betrokkenen maar ook met deze van de meest invloedrijke families, zelfs de vroegere Stadsmagistraat (8).

---

(4) Z. Mun. A., 6 messidor VI : S.A.A., 1, 8.
De nieuwe kerk (1789) : grondplan p. 75 L.v.A. 1974 (2) : HOUTMAN E. De bevolking van het Begijnhof te Aalst, 1706-1920.

(5) Corr. 601, 6 vend. VII : S.A.A. V. 6.

(6) S.A.A., 1, 3 : Reg. Zittingen Mun. p. 4 recto, verso en p. 5 recto, verso.

(7) Vgl. COURTEAUX F. : de Zwarte Zusters te Aalst, 1475-1975 in L.v.A. 1975, 4, p. 142.
DE BROUWER J.: op cit. deel III, p. 751-752.

(8) Tekst in S.A.A., 1, 3, p. 29 ; Z. 26 pluv. V = 16 dec. 1796 ; Zie ook Bijlage.

Al deze protesten mochten niet baten. De goederen van de Zwarte Zusters werden geconfisceerd, ook de infirmerie van het Begijnhof (9.)

Hoe men deze overheidsbeslissing kon rijmen met de wetten van 14 oct., 5 nov. 1790 en 18 aug. 1792, geldig verklaard voor de Verenigde Departementen op 5 fructidor V (24 aug. 1797) en waarbij uitzonderingen werden voorzien in de sectoren ziekenzorg en onderwijs (10), is een juridische vraag van eerste orde. Hoe ook, een onderscheid zat er blijkbaar niet in.

Klooster en aanhorigheden der Capucijnen - geen ziekenzorg of onderwijs als laatste redplank - volgden dezelfde teloorgang, ook de vroegere kerk der Carmelieten werd genationaliseerd, evenals gronden van de Confrerie St. Joris. Wat dit laatste betreft, had men ook onderscheid moeten maken. De wetten en administratieve beschikkingen waar wij tot nu toe naar verwezen, waren alle geldig voor de afgeschafte kloostergemeenschappen. En om alle dubbelzinnigheid hierover te vermijden liet men een lijst opstellen. In volgorde : de Annunciaden, de Capucijnen, de Carmelieten, de Zwarte Zusters en de abdij Ten Roosen (11). Het klooster der Wilhelmieten stond niet op de lijst. De orde werd namelijk bij ordonnantie van Jozef II in 1784 ontbonden als zijnde "zonder nut" (12). Maar de likwidatie van goederen behorend tot deze gemeenschap ging blijkbaar haar gang. De wet op de opheffing en nationalisatie werd toegepast op een kloostergemeenschap die al opgeheven was en juridisch gesproken niet meer als dusdanig bestond, zodat ook "stricto sensu" geen fiscale maatregelen meer konden worden getroffen. Maar de Franse Staat en bij delegatie de Verenigde Departementen hadden alle lopende financiële verrichtingen van de vroegere administratie en alle verenigingen overgenomen-de negatieve liet men om budgettaire redenen "voorlopig" rusten-. Daarop kon men zich beroepen om over te gaan tot likwidatie van een actief van kloostergemeenschappen die reeds onder het Ancien Régime werden ontbonden. Overigens vertoonden de staten van goed niet uitsluitend activa. De schuldenlast van de Wilhelmieten bij voorbeeld was niet gering. Het ging hier niet om een rijke gemeenschap zoals Affligem (13). Wie een schuldbrief bezat ten laste van een kloostergemeen-

---

(9) Z. Mun. 15 pluv. VI : S.A.A., 1, 7 ; C. aan Dep., 14 vent. VI : S.A.A. V 6.

(10) "Stichtingen van Studie of Retraite, Stichtingen voor publieke Onderrichting, Hospitalen, Almoeserijen, Stichtingen voor onderhoud van de armen".

(11) R.A.G., A, 119, losse stukken.

(12) JANSSENS P. : de Wilhelmieten te Aalst, L.v.A., 1961, 6, p. 278, voetnota 33.

(13) DE VLEESHOUWER R. : l'Arrondissement du Brabant sous l'Occupation Française, Brussel, 1964, p. 35.

schap of broederschap kon wel even wachten op rembours... (14).

Ook rond de kerk of kapel - men vindt beide benamingen door elkaar - der Paters Jezuïeten ontstond enige onzekerheid. De Orde was al in 1773 opgeheven en de goederen o.a. de waardevolle bibliotheek gelikwideerd. De Franse Overheid echter beschouwde de Jezuïetenkerk als te nationaliseren kloostergoed, terwijl de Stad eigendomsrecht liet gelden. Het touwtrekken kon beginnen. In zitting van 2 ventose IV (21 feb. 1796) nam de gemeenteraad acte van het herhaald verzoek van de Plaatscommandant om de voormelde kerk in te richten als "Temple de la Loi". Dat kon best ; maar eerst zou raadslid Dommer, gewapend met een gedetailleerd plan --wij hebben dit niet teruggevonden in enig dossier in het Rijksarchief Gent - de Prefect gaan overtuigen van de dringende noodzaak om restauratiewerken - toen al - goed te keuren (16). De stad zou dit blijkbaar op haar budget nemen. Dus... Eén jaar later was de kerk vanzelf in zo'n goede staat geraakt dat de Staat er een deel van haar administratieve diensten wou in orde brengen (17). Om te beletten dat de kerk als nationaal domein zou worden verkocht zoals deze van de Carmel ? Weer een jaar later gebruikte men de kerk - net zoals trouwens de collegegebouwen zelf en dit al geruime tijd

---

(14) VAN MEERBEECK L. : Inventaire des Archives de la liquidation de l'ancienne dette constituée et de l'arriéré des Pays-Bas, Brussel, 1948, archieffonds A.R.A. -
K.B. 17 maart 1816 en art. 4 van de wet van 9 feb. 1818 : ook zullen gelikwideerd... de renten in de Z. Nederlanden afgesloten ten laste van hun afgeschafte geestelijke corporaties, voor zover zij in hun bezittingen **waren** beroofd... (Pasinomie, 2de reeks, dl. IV : vrije transcriptie en onderstreping van ons). In 1827 was de Provincie O-Vl. nog altijd ijverig op zoek naar renten en rekeningen welke "vóór de suppressie bij het binnenkomen der Franse troepen" voorkwamen in de boekhouding van :1) geschoeide Carmelieten, 2) Jezuïeten, 3) Broederschap van St. Joris, 4) Confrerie van St. Sebastiaan, 5) Kapittel van St. Martinus : Corr. Adm. Aalst, 2 maart 1827, Corr. Prov. O-Vl., 16 nov. 1827 en 4 maart 1828 in S.A.A., V, 52.

(15) GAILLARD A. : Inventaire sommaire des Archives de la Compagnie de Jésus, conservées aux Arch. Gén., Brussel, s.l., s.d., 64 p. Het passief van de gemeenschap, college en kerk scheen nog niet volledig aangezuiverd in het begin van de Franse Tijd en behoorde blijkbaar tot het zogeheten "contentieux" van de achterstallige schuld in de H.T. (Corr. Prov. O-Vl., 16 nov. 1827/4 maart 1828 aan Adm. Aalst in S.A.A., V, 52).

(16) Z. Mun., 2/4/9/ ventose IV : S.A.A., I, 1. Alvast dienden de oude tekens van de eredienst-de 2e bovenkruisen-verwijderd, een karwei opgeknapt voor 10 gulden door Vercruyssen, Wijngaert en Bruynzeel (Z. 23 frim. VI : S.A.A., I, 7).

(17) Z. Mun. 18 ventose V in S.A.A., I.4.

(18) - als stadsmagazijn (19).

Mochten protesten, petities, administratieve bezwaren en stille sabotage niet baten, dan wou men minstens langs min of meer legale weg bepaalde kerkelijke goederen in Aalsterse handen houden. In het jaar VI (1797-98) vormden enkele welgestelden uit Aalst, een soort stille vennootschap, om te beletten dat bepaalde gebouwen en terreinen die zolang mede het Stadsbeeld hadden bepaald (20), eventueel in handen zouden komen van vreemde speculanten.

Volgens de lijvige dossiers (21) die hierrond ontstonden, blijkt dat het Stadsbestuur deze gang van zaken bevorderde en ook dacht aan uitbreiding van het gemeentelijk patrimonium om bij voorbeeld meer armslag te krijgen voor een aantal infrastructurele werken (22) Een groep Aalstenaars waaronder De Gheest, De Clercq, Van Wambeke en De Wolf slaagde erin een weide aan te kopen, grenzend aan de Dender, groot ruim 2 ha., 93 a. - hier zou een kleine insteekhaven komen - ook het klooster en de tuin der Capucijnen - pas in 1817 afgebroken hoewel reeds voorheen 2 experts, nl. de herbergiers ! Ignace Ely ("In den tinnen Pot") en François Eylenbosch ("Keizershof") rapport haden ingediend over de toestand van algemene verwaarlozing (23) - het ging om een oppervlakte van 1 ha., 14,5 a. - dit werd onze Graanmarkt - en tenslotte de Kerk der Carmelieten (27) en deze der Annunciaden (25).

---

(18) In de refter van het college werden nogal "verwoestende" toneelrepetities gehouden door "LES ASSOCIÉS DRAMATIQUES" elders "LA SOCIÉTÉ DRAMATIQUE" genoemd. Oprichting : 1795. Men voerde vooral tragedies en comedies op, hoofdzakelijk in het... Nederlands : Z. Mun., 11 germinal VI in S.A.A., 1,7 en Corr. nr. 826,27 thermidor VII in S.A.A., I,6 ; Petitie toneelgroep s.l., s.d. aan Mun. Aalst in S.A.A., II,6,64.

(19) Z. Mun. 15 brumaire VI in S.A.A., I,7.

(20) Bepaalde kloosters en geestelijke genootschappen vormden trouwens een goed deel Aalsterse geschiedenis, b.v. de Zwarte Zusters : gesticht in 1475 en het Kapittel St. Martinus : stichting in 1046 te Haaltert, overgebracht naar Aalst in 1496 (De Brouwer J. : Bijdrage tot de Geschiedenis van het Godsdienstig Leven, 1550-1621, p. 21) : Verheerlijkt Vlaandre. II, p. 65-66.

(21) Z. 2 ventose IV en 1 messidor IV (Zending Dommer) ; S.A.A., I,1 ; Corr. 8 pluviose VI : S.A.A., V,6 ; Corr. 3287, 3 maart 1809 : S.A.A., V, 15 ; Rapport De Crombeen : Z. Mun., 3 pluviose V in S.A.A., I,3 ; Corr. 5 jan. 1807 : S.A.A., V,21 ; Extrait Rég. Arrêtés Pref. Escaut, 26.458, 21 juli 1813 : S.A.A., V.29.

(22) Z. 6 germinal 13 : S.A.A., I,11 : aanplantingen voorzien achter kloosters van Capucijnen en Zwarte Zusters.

(23) Z. 12 messidor V : S.A.A., I,4.

(24) Corr. 3175 : S.A.A., V,25 ; budget 1808 : 16.266 = 1/3 voor kerk Carmel en Cap. een terrein ruim 1 ha van de Confrerie St. Joris-de latere Houtmarkt-zou ook worden aangekocht.

(25) Corr. 1958, 10 feb. 1806 : S.A.A., V,21 ; andere plannen : 6 ha tussen Dender en Oude Dendermondse Steenweg : S.A.A., V,4 : Corr. 74,25 brumaire V).

De kapel van St. Job met 20 roeden land, ingesteld op 2056 fr. ging uiteindelijk van de hand aan Leunckens voor 34.000 fr (26). In de verkoopvoorwaarden was de sloping voorzien. Voor de werfkapel werd uiteindelijk toelating verkregen van gebruik voor de eredienst, maar dat was reeds het resultaat van de Napoleontische compromispolitiek. Dit bracht de benoeming met zich van een bestuurscollege : les membres de l'Administration de l'oratoire de la Chapelle dite "Werfcapelle" (27).

In 1804 werd door partikulieren - de stille vennootschap voormeld- overgegaan tot een verkaveling (28) met voorkeur van inkoop door de gemeente (29). Administratieve strubbelingen brachten enige vertraging met zich mee, zodat pas op 27 maart 1807 de aankopen in globo in de gemeenteraad konden worden goedgekeurd (30). In de budgetten 1806 en 1807 stonden nog fondsen ingeschreven tot vereffening (31). Bij wet van 26 nov. 1808 werd de hele transactie bekrachtigd. Het stadsbestuur had ruim gezien want het was er meteen in geslaagd andere terreinen te verwerven zoals de oude vestingen - of wat er van overbleef - en die als wandelpark zouden worden omgevormd. Ook een huis in de Kattestraat (sectie D., 144), bestemd als woning voor de leraar Lager Onderwijs, een huis in de Molenstraat (sectie N., E, 80) - de vroegere Waag - werd verworven. Over dit laatste ontstond achteraf betwisting zodat de stad het eigendomsrecht verspeelde ten voordele van de "Caisse d'Amortissement" (32).

Uit deze enkele kanttekeningen mag blijken dat de kloostergemeenschappen en ook de Confrerieën een bepaalde populariteit genoten. Het Stadsbesuur zette immers meer dan eens zijn "civieke" reputatie op het spel bij de Centrale Overheid om de belangen van deze te verdedigen. Slaagde men hierin niet dan wou men kerkelijke goederen inschakelen in de infrastructuur, wat niet het odium kreeg van het zogeheten "zwart goed".

Luc De Rijck

---

(26) S.A.A., VIII, 9, losse stukken : R.A.G. G. Dep. Schelde, 1476.

(27) Z. Mun. 15 thermidor XIII : S.A.A., I,11.

(28) 19 mei 1804 (Corr. 2238 : S.A.A., V, 21).

(29) Art. 1 van decreet van 14-17 mei 1790-van kracht in de Verenigde Departementen-verleende de gemeenten inkooprecht mits recht van opbod.

(30) O.a. Corr. 9 april 1807 : S.A.A., V, 21.

(31) Drie annüeteiten van 682 fr. voor de weide achter de kerk der Wilhelmieten, 3.968 fr. voor klooster + tuin der Capucijnen (de aanhorigheden werden gekocht voor 2000 fr. ineens vereffend) : 2.666 fr. voor de kerk der Carmelieten + intrest 5% vanaf het 2de jaar : Corr. 2770 in S.A.A., V, 25.

(32) Besluit Pref. Dep. Escaut, 21 juli 1813 : S.A.A. V, 29.

NOTA :

De afkortingen zijn de algemeen gebruikte :
b.v. S.A.A. : Stadsarchief Aalst
R.A.G. : Rijksarchief Gent.
andere spreken voor zichzelf :
b.v. Z. : Zitting
Corr. : Briefwisseling.

BIJLAGE

Zusters Annunciaden :

(in volgorde van handtekeningen)

Joanna Catharina Van Hauwermeiren, Maria Francisca Lienard, Isabella Collijn, Maria Joanna De Bie, Maria Francisca De Clercq, Carolina d'Heime, Josephina De Luyck, Maria Livina Van der Stockt, Joanna Gabriella Van Branteghem, Victorina Hoebeke, Constantia Van der Stockt, Josephina Frans, Norbertina Van den Bossche, Maria Joanna Nichels, Maria Anna Lienard, Angelina De Decker, Philippina Weverbergh.

Sympathisanten :

Mevr. Cooreman, Mevr. Wauters, Mevr. Vanderhoeven, Mevr. Joanna Catharina Boulanger, Mevr. Agnes Van Langenhove-De Meersman, Mevr. A. Thienpont-De Meersman, Wed. Van der Gucht-Parewijck.

Stadsmagistraat Oostenrijkse Tijd-medeondertekenaars :

C.A. De Waepenaert, Carpentier, Van Langenhove sr., François De Smet, De Ruddere, R. Terlinden.

Verkoop van de heerlijkheid OKEGEM en IDEVOORDE

In "Het Land van Aalst", jaargang XVI - 1964 nr. 6, blz. 215, verscheen van de hand van M. Cornelis het verslag van de verkoop van de heerlijkheid Okegem en Idevoorde.

Dit artikel is niet volledig daar men niet weet aan wie uiteindelijk de meeste partijen toegewezen werden. M. Cornelis schreef dat deze nummers niet vermeld waren in het verslag. De reden daarvan zal dadelijk duidelijk worden.

Daar deze gronden op Okegem lagen, werden deze verkocht voor de meier, burgemeester en schepenen van de parochie van Okegem en de heerlijkheid van Idevoorde door Michiel Muylaert, curator.

Deze verkoping staat genoteerd in het boek der wettelijke passeringen (R.A. Ronse nr. 75) op blz. 335 en volgende.

Vooreerst komt het uittreksel uit de originele conditien van verkoop. Deze zijn identiek aan degene die M. Cornelis gevonden heeft, nl. A. 27 november 1702, B. 16 december 1702 en C. 19 januari 1703.

Om niet steeds de data te moeten herhalen duid ik ze aan met a-b-c. De goederen werden verkocht met het uitgaan van de kaars.

1. De heerlijkheid van Okegem, leen afhangende van het leenhof ten Steene te Aalst.
   - A Ingesteld door de heer en mevr. Cornelis van den Meersche op 1000 g.
   - B Verhoogd door Gillis Beeckman met 100 g.
   - C Verhoogd door de heer advokaat Hustijn "voor hem ofte sijnen commandt tot op de somme van 1705 g. en hebbende voor sijnen commandt genoempt jonker Jan Anthoine van Huthem, Bailly der stede van Nieneve".
2. De heerlijkheid van Idevoorde met de heerlijke renten ook gehouden van het leenhof ten Steene te Aalst.

   Peeter Sonck geeft te kennen dat de overledene op 28 mei 1685 een half bunder meers heeft doen verkopen, waarin zij een cappoen en 2 viertelen haver heerlijke rente had op een half dagwant. Doch in de brieven van decreet staat hiervan niets meer vermeld, waardoor hij ontlast wordt van voornoemde rente.
   - A Ingesteld door jonker Ignatius Vilain op 1500 g.
   - B Verhoogd door Gillis Beeckman met 900 g.
   - C Verhoogd door advocaat Hustijn voor zijn "commandt" jonker Jan An-

thoine van Hulthem op 6610 g.

3. Het hof te Idevoorde, wezende de helft van een leen gehouden van de burcht en kasteel te Liedekerke, groot 6 dagwant.
   Jacobus van de Perre is gebruiker en stelt als voorwaarden dat hij de nieuwe gebouwen die hij heeft laten oprichten op zijn kosten, zal mogen afbreken ofwel dat de koper die zal moeten aanvaarden mits schatting.
   A Ingesteld door jonker Ignace Vilain op 10 stuivers de roede.
   B niet verhoogd.
   C Advocaat Hustijn verhoogt deze partij tot 2 g. 17 stuivers de roede voor zijn opdrachtgever ; jonker Jan Anthoine van Hulthem.
4. De andere helft van de voornoemde hofstede, voor zoveel als het leen is, met de gebouwen die erop staan.
   Philip Schoonjans verklaart dat de kerk van Okegem hierop een cijnsrente heeft van twee schellingen 7 stuivers per jaar.
   Item heeft de huisarmen van Okegem hierop ook een cijnsrente van 6 pond 3 schellingen parisis per jaar.
   A Ingesteld bij jonker Ignace Vilain op 10 stuivers de roede.
   B Niet verhoogd.
   C Advocaat Hustijn verhoogt tot 18 stuivers de roede voor zijn opdrachtgever : jonker Jan Anthoine van Hulthem.
5. 4 bunder, 2d en 4 roeden land, genaamd "den grooten Aelsberch" waarvan 3 b 2d in leen worden gehouden van het leenhof van Liedekerke.
   Eerst worden de 3 b 2 d leen geveild.
   A Niemand heeft ingesteld.
   B Terug niet ingesteld.
   C Advocaat Hustijn koopt deze voor zijn opdrachtgevers jonker Jan Antholne van Hulthem voor 10 st. de roede.
6. Het bunder erfgoed of allodiaal, rest van voorgaand artikel.
   A Niemand heeft ingesteld.
   B Idem
   C Advocaat Hustijn koopt deze voor zijn opdrachtgever jonker Jan Antholne van Hulthem voor 25 stuivers de roede.
7. 1 d 44 r meers nl. de helft van een oud bunder, gelegen tegen de visserij, genaamd "den Gasthuysmeersch".
   A Niemand heeft ingesteld.
   B Idem
   C Gekocht door de heer pensionaris Charles de Weghe.
8. 6 d 2 r meers, O. den Hendenbeck S. den armen N. de wallen van het hof van Idevoorde.
   A Ingesteld door jonker Ignace Vilain op 1 g. de roede.
   B Niet verhoogd.
   C Gekocht door de advocaat Hustijn in naam van jonker Jan Antholne van Hulthem voor 47 stuivers de roede.
9. 4 d 5 r meers genaamd "de vliegher" tegen de vorige gelegen.
   A Ingesteld door jonker Ignace Vilain op 1 g. de roede.
   B Niet verhoogd.

C Gekocht door advocaat Hustijn voor zijn opdrachtgever jonker Jan Anthoine van Hulthem voor 47 stuivers de roede.

10. 71 r, vroeger meers, nu wallen, genaamd "den triep" tegen de goederen van het sterfhuis en de beek.
A Ingesteld door Jacobus van de Perre op 3 st. de roede.
B Niet verhoogd.
C Gekocht door de heer Anthoen Dhane voor 5 st. de roede die ze nadien weer overlaat aan Jacobus van de Perre.

11. 2 d 85 r meers te Everschem.
A Niemand heeft ingesteld.
B Ingesteld bij Jan Moens op 4 st. de roede.
C Gekocht door advocaat Hustijn voor zijn opdrachtgever jonker Jan Anthoine van Hulthem voor 31 st. de roede.

12. 2 d 25 r land op het cauterken O. de Beke.
A Niemand heeft ingesteld.
B Ingesteld door Jacobus van de Perre op 10 st. de roede.
C Niemand heeft verhoogd.

13. 3 d 15 r land "aan de hallewech".
A Niemand heeft ingesteld.
B Idem
C Verhoogd door Jan de Boeck tot 16 st. de roede.

14. 94 r land, beneden de doelen.
A Niemand heeft ingesteld.
B Idem
C Gekocht door Philip Schoonjans voor 12 st. de roede.

15. 96 r land, op de Meulencauter.
A Niemand heeft ingesteld.
B Idem
C Gekocht door Jan van de Perre fs Adriaen voor 9 st. de roede.

16. 45 r meers, in de vennijnberch.
A Ingesteld door Gillis van Audenroede op 1 st. de roede.
B Verhoogd door Joos Beeckman op 3 st. de roede.
C Verhoogd door Joos Beeckman tot 5 st. de roede.

17. 2 d 33 r land, op den veldenbroeckcauter
A Bij niemand ingesteld.
B Idem
C Gekocht door advocaat Hustijn voor zijn opdrachtgever jonker Jan Anthoine van Hultem voor 9 st. de roede.

18. 3 b 3 d 22 r land op het boschveldt.
Procureur Van der Elst, Adriaen van de Perre en Philip Schoonjans verklaren dat zij hierop een obligatie hebben van 13 pond groot per jaar.
A Niemand ingesteld.
B Idem
C Gekocht door advocaat Hustijn voor jonker Jan Anthoine van Hultem voor 1 g. de roede.

Verder volgt dan nog het hele relaas van de moeilijkheden bij de respectievelijke verkopen, hetgeen M. Cornelis reeds beschreven heeft. Buiten een paar onvolkomenheden zoals : leesfouten van namen en getallen, namen van personen aan wie uitnodigingen zijn gestuurd die niet vermeld zijn, stemt dit helemaal overeen zodat het de moeite niet loont dit nog te herhalen.
Hiermede hoop ik dat deze verkopen dan ook defenitief afgesloten zijn.

Herman Van Isterdael

VOLKSTELLING IN 1693 TE OKEGEM

Op last van de gedeputeerden van de twee steden en van het Land van Aalst (bij brief van 19-2-1693) werden de gemeenten verplicht een telling te houden van alle ingezetenen. Deze verplichting ging uit van majesteitswegen om de smokkel van graan tegen te gaan.

Daarbij moest dan nog verder vermeld worden :

— het totaal aantal gezinsleden.

— welke inwoners de laatste zomer, door het moeten leveren van fourage, hun granen hebben verloren.

— welke hoeveelheid graan het huisgezin nodig had voor het levensonderhoud gedurende 14 dagen.

Deze lijst is van grote waarde om de schattingen van het aantal inwoners concreet aan de werkelijkheid te toetsen en eventueel de verschillen te verklaren.

Hier volgt dan de telling voor de gemeente Okegem.

1. De nummering is door mij gebeurd om het aantal gezinnen te kennen.

2. Tussen haakjes staat het aantal gezinsleden en dan volgt het antwoord op de twee laatste vragen.

1. De heer pastoor (3) - heeft nog voldoende graan tot april toekomende. Daarna 5 ninofse viertelen per 14 dagen nodig, zonder de aalmoezen.
2. Amandt Moens (2) - heeft voldoende tot de volgende oogst.
3. Peeter de Kock (5) - moet alle 14 dagen 5 viertelen kopen.
4. Gillis Moens (5) - heeft voldoende en zelfs nog 12 zakken te koop.
5. Niclaes Straetman (5) - moet alle 14 dagen 5 viertelen kopen.
6. Philip Schoonjans (11) - heeft voldoende en nog 10 à 12 zakken te koop.
7. Wed. Ingel Hasselman (2) - moet alle 14 dagen 2 viertelen kopen.
8. Jan Asselman (5) - moet alle 14 dagen 5 viertelen kopen.
9. Niclaes van der Biest (1) - moet alle 14 dagen 1 vierteel kopen.
10. Wed. Niclaes de Mol (4) - moet alle 14 dagen 4 viertelen kopen.
11. Jan de Mol (4) - moet alle 14 dagen 4 viertelen kopen.
12. Cornelis Hendricx (4) - voldoende tot mei en van dan af alle 14 dagen 4 viertelen.
13. Joos Beeckman (5) - moet alle 14 dagen 4 viertelen kopen.
14. Anna Beeckman (2) - moet alle 14 dagen 3 viertelen kopen.
15. Cornelis de Duffeleer (2) - moet alle 14 dagen 3 viertelen kopen
16. Joos Clodtman (6) - moet alle 14 dagen 5 viertelen kopen.
17. Wed. Hendrick van de Waterloop (2) - moet alle 14 dagen 2 viertelen kopen.
18. Jan Bayens (3) - van nu af alle 14 dagen 3 viertelen.
19. Joos Vernaillen (4) - moet alle 14 dagen 4 viertelen kopen.
20. Jan Vernaillen (8) - moet alle 14 dagen 7 viertelen kopen.
21. Jacques de Wenne (4) - moet alle 14 dagen 4 viertelen kopen.
22. Anthoen Beeckman (7) - moet alle 14 dagen 8 viertelen kopen.
23. Adriaan van de Perre fs. Jacques (9) - heeft voldoende.
24. Gillis van Audenroede (4) - moet alle 14 dagen 5 viertelen kopen.
25. Wed. Adam Pauwels (3) - moet alle 14 dagen 4 viertelen kopen.
26. Jan de Wege (4) - moet alle 14 dagen 4 viertelen kopen.
27. Cornelis Bayens (4) - moet alle 14 dagen 4 viertelen kopen.
28. Joos de Wenne (2) - moet alle dagen 3 viertelen kopen.
29. Joos van Snick (4) - moet alle 14 dagen 4 viertelen kopen.
30. Wed. Laureys van Mighem (3) - moet alle 14 dagen 4 viertelen kopen.
31. Adriaan van de Perre fs. Adriaan (5) - moet alle 14 dagen 6 viertelen kopen.
32. Jacques Hendricx (9) - heeft voldoende.
33. Adriaan Goessens (6) - heeft voldoende.

34. Joos van Geert (1) - heeft voldoende tot mei en moet van dan af alle 14 dagen 2 viertelen kopen.
35. Jan de Duffeleer (2) - moet alle 14 dagen 3 viertelen kopen.
36. Jan Hendricx (2) - moet van nu af alle 14 dagen 3 viertelen kopen.
37. Jan de Boeck (5) - heeft voldoende tot mei en moet van dan af alle 14 dagen 5 viertelen kopen.
38. Jan de Schrijver (6) - moet alle 14 dagen 7 viertelen kopen.
39. Cypriaan Verket (4) - moet alle 14 dagen 4 viertelen kopen.
40. Marynus de Ruyter (3) - moet alle 14 dagen 3 viertelen kopen.
41. Adriaan van Snick (5) - moet alle 14 dagen 5 viertelen kopen.
42. Reynier de Wenne (2) - moet alle 14 dagen 1 vierteel kopen.

Deze telling was ondertekend door : Jacques Hendrickx, Adriaan van de Perre, Cornelis Bayens en Jan Vernaillen.

Het aantal personen dat toen te Okegem woonde bedraagt dus 177. J. De Brouwer in zijn : "Demografische evolutie van het Land van Aalst" schat het aantal inwoners op 287 voor de periode 1686-1695. Dat maakt een verschil van 110 personen.

We hebben daarom ter controle de lijst vergeleken met de namen van de grondbewerkers die vermeld staan in het landboek van de gemeente, opgemaakt anno 1695.

Heel dikwijls staat in het landboek de woonplaats van de persooon vermeld.

Bij de telling staan er 6 personen vernoemd die in het landboek niet vermeld staan en zijn er 9 personen die wel in het landboek doch niet in de telling staan.

Dit levert geen noemenswaardig verschil op, daarmee kan het grote verschil niet verklaard worden.

J. De Brouwer nam als basis de kommuniekanten in de parochie Okegem. Wat hij echter over het hoofd heeft gezien is het feit dat het gehucht Impegem, jurisdictie van de baronie Liedekerke - Denderleeuw, tot de geestelijke omschrijving van de parochie Okegem behoorde. Deze toestand heeft geduurd tot het jaar 1803. Daardoor zijn alle cijfers die hij geeft voor de gemeente Okegem te hoog geschat.

Trouwens, het grote verschil tussen de telling van 1797 en het laatste getal van het jaar 1785 zal voor hem ook wel niet te verklaren zijn geweest. Met het bovenstaande voor ogen wordt dit heel natuurlijk.

Hoe kunnen we nu het werkelijke inwonersaantal nauwkeuriger schatten ?

1693 telling : 177 kommuniekantencijfet : 287 verschil : 110

In % uitgedrukt geeft dat 38,32

1785-1797 458 578 120 % 20,75

Het gemiddelde van de twee is dus 29,50%. Dit zou dus iedere keer te veel geschat zijn.

Omgebracht in concrete cijfers geeft dat als inwonersaantal voor Okegem (zonder Impegem) :

1566 - 1575 : 217	1686 - 1695 : 202
1585 - 1595 : 59	1696 - 1705 : 206
1606 - 1615 : 168	1716 - 1725 : 229
1616 - 1625 : 208	1726 - 1735 : 263
1626 - 1635 : 224	1736 - 1745 : 326
1636 - 1645 : 235	1746 - 1755 : 362
1646 - 1655 : 282	1766 - 1775 : 402
1666 - 1675 : 240	1776 - 1785 : 407

Deze rechtzetting doet echter geen afbreuk aan de waarde van het werk van J. De Brouwer.

Hiermede hopen we voor belangstellenden een bron voor demografische gegevens aangeduid te hebben.

Liedekerke Herman Van Isterdael

Nota : Bij het ter perse gaan van dit artikel willen we er nog aan toevoegen dat volgens eenstatus animarum van 1671 het inwonersaantal van Okegem 204 bedroeg wat dus bovenstaande cijfers nog bevestigd.

Bijvoegsel aan het tijdschrift Het Land van Aalst nr. 1 jaargang 1976.

myn
heer
van
Bergher
couter
Sheeren
Straete
den Sakel
berch
bergher mersch
Den spriet mersch
Hier es int corte ghestelt by

Alostum
Aelst
Nieu beeck
De helle merschen
Op seghem
velt
beeck
Thende
ten driesche
Oost
West

HET LAND VAN AALST

TWEEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

Voorzitter : F. Courteaux, Acaciastraat 7, 9300 Aalst - Tel. (053) 21.80.96

Beheerder : G. van Bockstaele, H. Hartplein 8, 9620 Zottegem
Tel. (091) 60.19.04

Redaktiesekretaris :
E.H. J. de Brouwer, past., 9340 Sint-Gillis-Dendermonde - Tel. (052) 21.48.27

Ruil- en Recensiedienst :
E.H. V. Gaublomme, pastoor, 9803 Gottem - Tel. (051) 63.30.80

Bestuursleden : K. Baert - B. Boel - L. De Rijck - J. Pieters - A. van Lul

Prijs voor het jaarabonnement :

Voor leden 250 fr., steunende leden 350 fr. en voor ereleden 500 fr., te storten op postrekening nr. 000-0586911-61 «Het Land van Aalst», H. Hartplein 8 - 9620 Zottegem.

Bestellingen van jaargangen en losse nummers bij de heer Luc de Rijck, D. de Wolfstraat 18, 9300 Aalst (Tel. 053 - 21.67.63), na vooraf-betaling op voornoemde postrekening, van 50 fr. per enkel nummer, 100 fr. per dubbel nummer en 300 fr. voor een volledige jaargang.

INHOUD VAN NUMMER 1 — 1976

K. HEIREMAN S.J. — Philips De Dijn's plan van Aalst (oktober 1629 1

.F COURTEAUX — Verpleging van leprozen te Aalst 26

L. DE RIJCK — Petities en reacties in verband met de administratieve maatregelen der Franse overheid tegen de kloostergemeen-schappen en geestelijke genootschappen te Aalst 35

H. VAN ISTERDAEL — Verkoop van de heerlijkheid Okegem en Idevoorde 42

Verantw. uitgever : J. De Brouwer - 9430 Sint-Gillis-Dendermonde
Drukkerij Therapeutisch Centrum - Koningin Fabiola, Reymeersstraat 34, Lede